

DIN LUPTA MASELOR ȚĂRĂNEȘTI DIN MOLDOVA ÎN PRAJMA ȘI ÎN TIMPUL ANULUI REVOLUȚIONAR 1848

de GHEORGHE PLATON

Mișcarea revoluționară moldoveană, după cum se știe, a făcut obiectul unor interesante studii sau al câtorva nu mai puțin importante culegeri de documente. În istoriografia noastră nouă, mai ales, în cadrul preocupărilor generate de necesitatea întocmirii unui tratat de istorie care să răspundă celor mai înalte exigențe ale științei, problemele privind caracterul și limitele în care s-a desfășurat mișcarea revoluționară din Moldova — în cadrul general al dezbaterilor privind anul revoluționar 1848 — au prilejuit un rodnic schimb de păreri și concluzii care, deși nu definitive, rămân totuși deosebit de importante. Ele și-au găsit locul în capitolul corespunzător din *Tratatul de istorie a României*¹.

Din păcate, discuțiile teoretice nu s-au sprijinit într-o măsură suficientă pe un material documentar concret. În legătură cu situația din Moldova s-au analizat și discutat doar tactica și acțiunile uzitate de burghezia și boierimea liberală, care au imprimat mișcării un anumit conținut și o anumită orientare. Lipsa unei documentări suficiente nu a permis observații largi cu privire la situația internă, starea de spirit a maselor, situația revoluționară care exista obiectiv în Moldova acestor ani. Mai mult chiar, cu prilejul dezbaterilor purtate pe marginea problemelor revoluției de la 1848² s-a admis că, în cea de-a doua fază a mișcării revoluționare din Moldova, printre altele, „apar mișcările țărănești”³.

Lucrarea noastră, ocupându-se de lupta țărănimii moldovene în preajma și în timpul anilor 1848—1849, vine, în parte, în întâmpinarea unui deziderat formulat de concluziile dezbaterilor amintite, potrivit căruia este necesară aprofundarea situației economice a Moldovei, sublinierea mai precisă a rolului țărănimii în evenimentele revoluționare de la 1848⁴.

¹ *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 37—59.

² *Problemele Tratatului de istorie a României*, în *Studii*, XII, nr. 32; 1959, p. 221—244.

³ *Ibidem*, p. 239 (Sublinierea este a noastră. — G.P.).

⁴ *Problemele Tratatului de istorie a României*, în *loc. cit.*, p. 242—243.

Elucidarea tuturor aspectelor importante legate de viața economică și socială va duce la înțelegerea mai deplină a conținutului și a caracterului mișcării revoluționare moldovene de la 1848.

Celui care analizează situația internă a Moldovei în preajma și în timpul evenimentelor prin care s-a manifestat concret mișcarea revoluționară îi apare clară existența situației revoluționare. În Moldova, în acești ani, se disting pregnant toate simptomele principale considerate de Lenin ca fiind caracteristice acestei situații¹.

Procesul obiectiv de dezvoltare a capitalismului în agricultură, proces care atinge o remarcabilă extensiune în epoca Regulamentului organic și mai ales în preajma anului 1848, a contribuit într-o măsură însemnată la acea criză a „vîrfurilor” generată de cauze mai complexe, de natură diferită.

Cine analizează economia principatelor, măcar și numai în perioada regulamentară — ne oprim numai asupra aspectului economic al problemei — va observa cu ușurință că „vîrfurile”, boierimea în speță, nu mai puteau trăi ca înainte. Acum, în perioada pe care o avem în vedere, „neputința” aceasta era mult mai vădită. Boierii își sporiseră considerabil rezerva feudală², pe care se străduiau s-o adapteze producției de mărfuri, necesităților schimbului și ale pieței. Mai ales după tratatul de la Adrianopol, în condițiile desființării monopolului economic otoman, boierii sînt interesați tot mai mult în procesul de schimb. În vederea atingerii acestui obiectiv, deși, la început, în limite reduse, ei își procură inventar propriu și utilizează tot mai intens munca salariată. În același timp, transformărilor în fapt se încearcă a li se da și o justificare corespunzătoare în domeniul dreptului. Boierii încearcă să-și extindă dreptul de stăpînire absolută asupra întregului pămînt.

Data fiind creșterea prețului pămîntului, care capătă tot mai pronunțat caracterul unei mărfi, precum și din alte considerente, boierii, ei înșiși, sînt determinați, în virtutea propriilor lor interese economice și politice, să manifeste tot mai cert tendința de a desființa boierescul și accesoriile lui, firește, pe căi și cu consecințe favorabile lor.

Criza generală a sistemului feudal accentuase la maximum și criza „vîrfurilor” oare, în afară de faptul că nu-și mai puteau menține dominația într-o formă neschimbată, nici nu mai puteau să trăiască la fel ca înainte.

Făcînd abstracție de tendințele burgheziei, noua clasă era suficient de dezvoltată pentru a-și manifesta deschis velenitățile de a ieși din starea de inferioritate și de a prelua sau măcar de a participa cu drepturi egale la viața politică; masele populare, la rîndul lor, nu mai puteau și nu mai voiau să trăiască în vechile condiții.

Dezvoltarea capitalismului în agricultură, obiectiv determinat de legile istoriei înseși, dacă a îmbogățit pe boieri, a agravat într-o manieră

¹ V. I. Lenin. *Falimentul Internaționalei a II-a*, E.P.L.P., București, 1953, p. 13.

² Cf. Gh. Platon. *Observații privind evoluția rezervei feudale în Moldova de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea la legea rurală din 1864*, în „Studii și articole de istorie”, vol. V, București, 1963.

considerabilă situația maselor, a țărănimii mai ales. Creșterea nemăsurată a rezervei feudale care, în preajma anului 1848, cuprindea, în general, jumătate din suprafața arabilă, de finanț și imasă a Moldovei, în condițiile dezvoltării de atunci a forțelor de producție, a determinat o sporire corespunzătoare a obligațiilor în muncă, sporire legiferată de Regulament și înlesnită mai ales de condițiile de contractare a învoielilor pentru prisosuri.

Cu pozițiile întărite prin Regulament, din care făcuseră un puternic instrument al dominației lor de clasă, boierii au pus munca de clacă în slujba producției de mărfuri. „Robia clăcii” a determinat o accentuată decadentă a stării materiale a țăranilor. De asemenea, ofensiva, în forme și cu mijloace noi, împotriva proprietății țărănești libere și „robirea” mai accentuată, prin intermediul constrîngerii economice directe, a țiganilor mănăstirești și ai statului, dezrobiți de formă în 1845, au agravat și situația acestor categorii de locuitori.

Sărăcia și mizeria claselor asuprite au fost accentuate într-o măsură fără precedent de acțiunea unui șir de calamități naturale care s-au abătut asupra Moldovei în perioada cuprinsă între anii 1846 și 1849.

Calamități ca seceta, invazia lăcustelor, epizootiile sau epidemia de holeră, în condițiile înapoierii economice și politice a țării, au acționat cu „eficiență maximă”. Mărturiile documentare care verifică efectul acestora asupra maselor sînt zguduitoare.

De asemenea, o serie de alți factori, printre care menționăm fiscalitatea, devenită excesivă ca urmare a condițiilor interne, abuzurile aparatului de stat, care se adăugau la cele ale proprietarilor și arendașilor, precum și o serie de îndatoriri speciale ale locuitorilor, al căror efect a fost accentuat de criza sistemului feudal, au înăsprit și mai mult condițiile de viață ale maselor. Puține sînt perioadele din istoria patriei noastre în care sărăcia și mizeria să fi atins asemenea proporții.

În virtutea acestor cauze de ordin intern și sub impulsul revoluțiilor din Țara Românească și Transilvania, spiritul combativ al maselor a crescut într-o însemnată măsură. Sînt cunoscute diverse forme de manifestare a luptei maselor: strămutări masive în interiorul țării¹, fuga peste hotare² și mai ales nesupunerea la îndeplinirea obligațiilor feudale și răzvrătiri directe și violente.

Nesupunerea și răzvrătirea țăranilor împotriva ordinii constituite — care formează obiectul prezentei lucrări — fac parte integrantă din mișcarea revoluționară internă și dovedesc, după expresia lui Lenin, că în împrejurările la care ne referim, masele „sînt împinse atît de întreaga conjunctură a crizei, cît și de „vîrfurile” inesei, să acționeze independent pe arena istoriei”³.

¹ Cf. Gh. Platon, *Contribuții la cunoașterea frămîntărilor țărănești din Moldova în preajma și în timpul anului revoluționar 1848. Strămutarea locuitorilor*, în „Studii și articole de istorie”, vol. IV, București, 1962.

² Idem, *Una din formele de luptă a maselor țărănești împotriva exploatării feudale în Moldova în preajma și în timpul revoluției de la 1848: fuga peste hotare*, în „Revista arhivelor”, nr. 1, 1963.

³ V. I. Lenin, *op. cit.*

Într-adevăr, masele moldovene, țărănimea în speță, au acționat independent. Toți factorii pe care i-am amintit au provocat în țară o situație revoluționară, o stare de tensiune care amenința să se transforme într-o mișcare cu caracter general. Mișcarea revoluționară a burgheziei și a boierimii liberale s-a desfășurat pe fondul acestei situații. Ea însă nu s-a contopit cu mișcarea maselor, nu a imprimat acesteia conturul necesar și nu a îndrumat-o pe făgașul unei insurecții generale. Pașoptiștii moldoveni, deși cunoșteau starea de spirit internă, n-au apelat la mase, iar masele, ostile boierilor din instinct de olasă, n-au reacționat atunci când domnitorul a aplicat o corecție, după părerea lor meritată, unora dintre oamenii din martie.

Acționînd separat, cele două mișcări și-au consumat steril eforturile. Din aceste cauze și din altele asupra cărora nu este locul să ne oprim aici, revoluția moldoveană nu a avut loc, deși condiții obiective pentru înfăptuirea acesteia existau.

Conținutul lucrării noastre este menit să demonstreze existența uneia din aceste condiții obiective, reprezentată de spiritul combativ al maselor și de năzuința fierbinte a acestora de a scutura lanțurile regimului feudal.

Expunerea este susținută de bogate exemplificări privind diversele forme de manifestare a luptei maselor. Oportunitatea exemplificărilor este justificată de importanța deosebită a problemei. Ele sînt de natură să sugereze generalitatea luptei de clasă și starea de tensiune internă determinată obiectiv de această luptă. De asemenea, tabelele statistice alcătuite prin înșirarea cazurilor particulare¹ constituie o dovadă evidentă a gradului de intensitate a frământărilor sociale în perioada de care ne ocupăm. Nesupunerea țăranilor la îndeplinirea obligațiilor față de proprietate, tendința de a scăpa de boieresc, precum și răzvrătirile directe cu forme mai violente de manifestare, sînt deosebit de numeroase mai ales în cursul anului 1848.

Istoriografia burgheză a pus în circulație — și nu întîmplător — teza cu privire la lipsa de combativitate a țăranilor și chiar la capitularea totală a acestora în fața loviturilor „crude și neconținute ale soartei”². Săteanul a fost înfățișat ca ajuns într-un grad de supunere desăvîrșită „față de orice călcare și de orice umilînță”, fiindu-i străin „orice duh de împotrivire, orice mîndrie sau orice gînd de răscoală”³.

Perioada regulamentară, cel puțin, a fost înfățișată ca o perioadă pașnică, în care puterea de împotrivire a țăranilor fiind „cu totul zdrobită”⁴, aceștia s-au resemnat complet.

Radu Rosetti, căruia-i aparțin aceste afirmații, subliniind că țăranii manifestau doar o „opunere pasivă”, notează categoric că în epoca regulamentară nu cunoaște cazuri de violență împotriva proprietarilor, consi-

¹ Vezi anexa.

² R. Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpîinii în Moldova*, București, 1907, p. 362.

³ *Idem*, *Pentru ce s-au răscolat țăranii*, București, 1907, p. 36.

⁴ *Ibidem*, p. 134, 268.

deraji drept „oameni cu frica lui Dumnezeu, buni la inimă, drepti, mi-
lostivi“, care comiteau abuzurile „fără a-și da seama de răul ce-l făceau“¹.

Întreaga răspundere, conform vederilor acestuia, o purtau vechiile
și mai cu seamă arendașii.

Făcînd abstracție de celelalte mișcări care au frămîntat epoca regu-
lamentară, mișcările țărănești care fac obiectul expunerii noastre dove-
desc netemeinicia acestor caracterizări.

Îndreptate fără distincție împotriva tuturor categoriilor de exploa-
tatori, mișcările țărănești, care s-au manifestat uneori cu deosebită vio-
lență, au constituit o realitate, expresie a unei ascuțite lupte de clasă,
caracteristice perioadei de vîrf a crizei sistemului feudal. Împrejurările
n-au permis ca protestul popular împotriva orînduirii sociale să se con-
cretizeze într-o răscoală cu caracter general, deși iminența acesteia era
semnalată de multe mărturii contemporane. Nu e mai puțin adevărat,
însă, că mișcările țărănești, prin amploarea caracteristică acestor ani,
precum și cele din perioada următoare, au contribuit în mare măsură la
prefacerile structurale care au început o dată cu unirea principatelor.

Perioada de care ne ocupăm cunoaște diverse forme de manifestare
a luptei maselor: de la cele mai simple, așa cum ar fi plîngerile adre-
sate autorităților administrative, și pînă la opunerea fățișă și violență
împotriva asupritorilor, boieri sau reprezentanți ai autorității de stat.
Factorul nou care imprimă epocii o notă specifică în ceea ce privește lupta
de clasă, este reprezentat, nu atît de formele noi de manifestare ale
acesteia sau de noutatea revendicărilor, ci mai ales de extensia și gene-
ralitatea mișcărilor populare.

Revendicările sînt, în general, aceleași: reducerea obligațiilor de
muncă sau chiar desființarea boierescului și obținerea de loc. suficient
pentru hrană. Aceste cerințe sînt cu atît mai general și categoric expuse,
cu cît reducerea locurilor de hrană și înmulțirea obligațiilor țăranilor,
în condițiile extinderii rezervei feudale, atinseseră un nivel foarte ridicat.

La extinderea frămîntărilor au contribuit, în egală măsură — așa
cum s-a mai spus — foametea generată de anii de secetă și de lăcuste,
consecințele acesteia, panica provocată de epidemia de holeră, precum și
fiscalitatea excesivă. Dacă la acestea adăugăm și frămîntările politice
interne precum și influența revoluțiilor din celelalte țări românești sau
din altele limitrofe acestora, — răscoalele țărănești din Galiția, din 1846,
constituieseră doar începutul — avem imaginea cadrului în care s-au des-
fășurat frămîntările maselor și a factorilor care au imprimat acestora
caracterul lor general.

Lupta țăranilor s-a îndreptat, în primul rînd, împotriva boierescului
și a întregului cortegiu de abuzuri generate de existența acestuia. Nesu-
punerea la boieresc sau la acceptarea locurilor de hrană nu s-a manifestat
izolat. Mai ales în anul 1848, împotrivirea a căpătat caracter de masă.
Cererile prin care proprietarii sau arendașii fac apel la sprijinul autori-
tăților pentru a-și asigura recoltele sînt foarte numeroase.

¹ R. Rosetti, *Pentru ce s-au răscolat țăranii*, București, 1907, p. 134—136.

Aşa, spre exemplu, locuitorii satului Cotul Vameşului din ținutul Roman, în așteptarea comisiei care avea să cerceteze plîngerile lor legitime, îndreptate împotriva arendaşului și a vechilului acestuia, „nimică nu fac decît numai răzvrătiri organizăse și nici cum nu să îndeletnicesc cu lucrare boerescului“. „Munca abia a început“, relatează vechilul, stolnicul Manolache Cilibiu, într-o cerere adresată isprăvniceii la 23 mai 1846, și „viclenii țărani, spre a lăsa păpușoi în buruiiană și a pricinui pagubă posesiei, au alergat cătră această mincinoasă jăluire“¹.

De asemenea, locuitorii moșiei Bozieni, din cuprinsul aceluiași ținut, nu au vrut să iasă la arat încă din toamna anului 1846. Acum, relatează arendașul într-o cerere din 31 martie 1847, „să poartă prin sat huind zădarnic și nesupuindu-să a-și primi locurile de hrană ce li să dau după așezămînt“. Sătenii, relatează în continuare arendașul, n-au lucrat niciodată pontul, „ca unii ce nu-l cunoasc“. Trei dintre aceștia, desemnați drept conducători ai întregului sat, „chiar înainte me, cu feluri de vorbe și în gramada satului, în gura mare răcnind că loril care din săteni vor primi locurile de hrană ei îi vor ucide, măcar și în ocnă dacă ar intra“. Locuitorii, la rîndul lor, arătînd că sînt flămînzi și asupriți, cer cu hotărîre să li se stabilească precis îndatoririle: „că noi — declară ei — numai cîte 24 prăjini de om lucrăm, iar mai mult nu putem și pîinea va pieri pe cîmp și boierească și a noastră“².

Locuitorii satului Săveni-Dorohoi, în cursul anului 1847, refuză să îndeplinească boierescul. Nu vor să lucreze nici după pont, nici după învoielii, ci „cer a se face numai după cum vor ei“³. A fost necesară intervenția dregătorului însuși pentru restabilirea „ordinii“. Situația rămîne la fel de încordată la începutul anului 1848⁴.

Locuitorii din Sascut, ținutul Putna, se plînge vornicul Costache Aslan, la 7 octombrie 1848, îndemnați de un număr de patru răzvrătitori, fac „feluri de răzvrătiri la datoriile ce-i privesc, arătînd că ei au a *lucra după un așezămînt cunoscut numai lor și care în obștie nu este știut*“⁵.

Cazurile de acest fel, de opunere hotărîită la îndeplinirea obligațiilor principale ce reveneau în cadrul muncii de clacă, de refuz de a mai presta boierescul, sînt foarte numeroase⁶. Ele reprezintă reacția firească

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 758, f. 36, 39, 40 (cererile din 21, 22 și 23 mai 1848).

² *Ibidem*, dos. nr. 767, f. 23—26 (cererea locuitorilor din 10 iunie 1847). Cercetarea instituită de Isprăvnicie confirmă nesupunerea locuitorilor. Trimisul Isprăvniceii arestează pe cei trei conducători și raportează că sătenii pot fi aduși la ascultare numai prin „măsurî executive“.

³ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.250, f. 1 (cererea serdarului Gh. Chirnișchi, administratorul domniței E. Mavrogheni, din 7 aprilie 1847).

⁴ *Ibidem*, dos. nr. 13.790 (cererea din 1 aprilie 1848).

⁵ Boierul cere trimîterea unui revizor care să constate „obraznicile lor împotriviri“ și izgonirea celor patru răzvrătitori. La 30 aprilie 1849, vornicul se plînge din nou că locuitorii refuză să lucreze după pont. *Ibidem*, dos. nr. 14.142. (Sublinierea este a noastră. — G.P.).

⁶ Expunem în continuare alte cîteva cazuri: Funcționarul însărcinat de isprăvnicia Suceava să măsoare din nou locurile de hrană din satul Dumbrăvița de Sus nu-și poate îndeplini sarcina din cauza locuitorilor, care „umbă prin sat buimaci, fără a-și urma îndatoririle“. La 18 noiembrie, potrivit cererii arendașului, pîinea de pe cîmp nu era încă

și imediată a maselor țărănești împotriva accentuării exploatării. Refuzul țăranilor de a presta boierescul, așa cum se desprinde din toate cererile proprietarilor și arendașilor, aducea acestora din urmă grave prejudicii de natură materială¹.

Documentele atestă, în mod egal, refuzul locuitorilor de a îndeplini și alte obligații față de proprietate, așa cum ar fi podvezile², meremeturile³ sau alte îndatoriri⁴.

Cererilor locuitorilor, în care aceștia denunțau exploatarea la care erau supuși, precum și cele ale proprietarilor și arendașilor, adresate isprăvnicilor sau Departamentului Treburilor din Lăuntru, în care cereau inițierea unor măsuri de constrângere împotriva actelor de nesupunere ale țăranilor, li se dădeau curs cu o promptitudine care este caracteristică perioadei ce stă în atenția noastră. Cu scopul de a evita extinderea tulburărilor, în cele mai dese din cazuri, în urma sesizărilor, se instituiau comisii de anchetă.

Este interesant de notat faptul că aparatul represiv al proprietarilor, alcătuit din slugi sau vătăfi, se dovedea incapabil să asigure interesele proprietății. Deși supuși unor represii brutale, țăranii manifestau o îndrăzită rezistență, care implica intervenția organelor aparatului de stat.

În marea majoritate a cazurilor, în urma cercetărilor, vădit părtinitoare pentru proprietari, litigiile se rezolvau în favoarea acestora. Pentru restabilirea „ordinii” se aplicau măsurile impuse de împrejurări. Ele variau în raport cu forma de manifestare a nesupunerii țăranilor. În general, deoarece reprimarea tuturor locuitorilor constituia o operație ex-

strânsă, iar iarba necesită. (Arh. st. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1885, f. 16—18, 26. Raportul funcționarului este din 28 august 1847). Locuitorii din Scheia-Vaslui „nu să supun a lucra pământul, afit pentru dînsii, cît și aceea ce să cuvine proprietarului”. (*Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.254, f. 100—101, cerea proprietarului din 27 octombrie 1848). Locuitorii din Roșiești-Fălciu „nu să supun a-mi lucra zilele boierescului... au fugit împrăștiindu-să prin toate locurile... lăsîndu-mi păpușoii pe cîmpu neculeși, de-i mînîncă vacile lor”.

(*Ibidem*, Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 153, cererea proprietarului din 31 august 1848).

¹ Arendașul moșiei Dagîța — Roman, de pildă, se plînge Isprăvniciei, la 18 ianuarie 1846, că din cauza nesupunerii locuitorilor și a pagubelor pricinuite, „văzînd că nici după un mijloc nu-i pot a supune (pe locuitori), silit am fost a mă desface de posesia moșiei”.

² *Ibidem*, Tr. 1312, op. 1482, nr. 1780, f. 2.

³ Locuitorii din Hirlești — Roman „nici într-un chip nu să supun a-mi face podvezile ce îmi datoresc după pont” (*Ibidem*, dos. nr. 771, f. 7, cererea arendașului din 30 august 1848). Cei din satele Gușății și Ivănești — Fălciu, după ce în cursul anului 1847, refuzaseră să presteze anumite munci impuse de arendaș, în 1848 se opun la efectuarea podvezii: „pîndind vremea, au fugit din sat mergînd spre a încărcă chirii de la Birlad”, (*Ibidem*, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1087, f. 47 și Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 255—256, cererile arendașului din 26 martie 1847 și 15 octombrie 1848) etc.

⁴ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.090 (cazul locuitorilor din Pogonești — Tutova) și dos. nr. 14.307 (cazul locuitorilor din satul Mînzătești-Vechi din ținutul Iași) etc.

⁵ *Ibidem*, Tr. 1312, op. 1483, nr. 771, f. 15 (satul Cuciuța — Roman), Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 257. 342 (satele Siminești și Bohotin — Fălciu), Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.139 (satele Mînzătești și Mironeasa — Iași), Tr. 1763, op. 2012, nr. 67 (satul Corni — Suceava) etc. Toate cazurile sînt din anul 1848.

trem de riscantă, erau pedepsiți doar așa-ziii instigatori: acei care alcătuiau jalbele, care le susțineau în fața proprietarilor sau a instituțiilor de resort, precum și acei dintre locuitori care, prin hotărîrea, curajul și perseverența lor, antrenau în mișcare și elementele șovăielnice¹.

Astfel, în urma cercetării efectuate de isprăvnicia de Vaslui, în martie 1848, se constată că plîngerile locuitorilor satului Mărășești, îndreptate împotriva arendașului, nu corespund realității. Aceștia fuseseră „invitați” de șapte dintre dînșii. Arendașul cere ca locuitorii în cauză să fie pedepsiți „în mijlocul satului, ca pe viitorime să să stăvilărisască de la asemenea urmări”². De asemenea, dregătorul de Iași raportează Departamentului Treburilor din Lăuntru, la 21 aprilie 1848, că tulburarea locuitorilor din satele Luceni și Băcăloaia, proprietatea vistierului Roset-Roznovanu, a fost provocată de opt dintre dînșii. Pentru a restabili liniștea, au fost lăsați un număr de slujitori „spre a nu-i îngădui (pe locuitori) a-și pierde vreme... cu adunările lor ce urma și a-i săli ca fiștiocare să-și înainteașă lucrul cîmpului și a grădinilor lor”³.

Printre mijloacele de constrîngere utilizate curent în perioada Regulamentului organic, izgonirea, prin consecințele grave ce le avea asupra gospodăriei țărănești, s-a dovedit a fi procedeul cel mai brutal și mai sălbatic.

Regulamentul, prin articolul 126⁴, conferea proprietarilor dreptul de a cere îndepărtarea din sate a aceloră dintre locuitori care, prin acțiunile lor, provocau sau întrețineau nemulțumirea și răzvrătirea satelor.

Lipsa de precizie a articolului, complicitatea reprezentanților autorităților — în competența cărora intra încadrarea faptelor în textul legiurii — cu proprietarii de pămînt și, în sfîrșit, abuzurile caracteristice epocii au transformat dispoziția regulamentară într-un puternic instrument de constrîngere. Arbitrarul era cu atît mai larg practicat, cu cît, ca urmare a puternicelor frămîntări sociale care au agitat, fără întrerupere, epoca Regulamentului organic, izgonirea a devenit un mijloc curent de represiune. Măsura se aplica, în principiu, atunci cînd celelalte mijloace restrictive se dovedeau ineficace. Prin intermediul ei, proprietarii și arendașii exercitau serioase presiuni asupra țărănilor cu scopul de a-i determina să se supună grelelor condiții ce le erau impuse.

Cercetarea cazurilor în care s-a cerut sau s-a aplicat izgonirea prezintă un deosebit interes. Invocarea articolului 126 era legată, întotdeauna, de existența unor puternice frămîntări țărănești. Proprietarii stăruiau în aplicarea măsurii sau renunțau la izgonire, în funcție de atitu-

¹ Cei doi „urzitori” ai jalbei locuitorilor din satul Vlădiceni — Iași, pisarul și vornicelul, sînt pedepsiți, în iulie 1847: unul este izgonit din sat, iar celălalt „îngrădit”. Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 11.974). Locuitorii din Ruginoasa — Neamț, se plînge arendașul Damaschin Bojinca, la 29 aprilie 1847, „au venit la ațita îndîrjire încît de mai bine de o săptămînă nici o brazdă măcar n-au arat nici unul”. Vinovații, în număr de patru, sînt trimiși „cu convoi”, (*Ibidem*, dos. nr. 12.227).

² Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.561, f. 8.

³ *Ibidem*, dos. nr. 13.681, f. 3.

⁴ D: C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. I, p. 125.

dinea adoptată de țărani. Cînd aceștia acceptau condițiile impuse, făceau „act de cîință” și garantau — în scris de cele mai multe ori — pentru acei implicați în acte de nesupunere, pedeapsa era suspendată.

Ca toate mijloacele de constrîngere, și mai mult chiar decît cele comune, izgonirea avea darul, prin consecințele sale, să înfrîngă, în anumite cazuri, în limite reduse, firește, puterea de împotrivire a țăranilor. Însă ea nu putea să determine, pe un timp îndelungat, atenuarea frămîntărilor sociale. Acestea erau generate continuu de condițiile de ordin obiectiv. Nu e mai puțin adevărat însă că, pe plan local, pentru o perioadă oarecare, sub amenințarea izgonirii, țăranii acceptau, cel puțin aparent, condițiile și situația ce le erau impuse, în așteptarea unui prilej mai favorabil.

În legătură cu izgonirea mai trebuie precizat un fapt. Ea nu a servit proprietarilor, așa cum s-a întîmplat în Apus, de pildă, drept mijloc de acumulare primitivă. Deși consecința imediată a actului, pentru proprietate — așa cum stipula, de altfel, și articolul menționat — o constituia mărirea rezervei, prin înglobarea loturilor țăranilor izgoniți, aceasta nu constituia mobilul inițial al actului. Chiar dacă au fost cazuri — și mărturii documentare în acest sens există — în care izgonirea a fost efectuată cu scopul de a acapara loturile țăranilor în cauză, mobilul principal al actului rămîne, în general, apărarea intereselor proprietății împotriva luptei desfășurate de țărănime.

Numărul mare al cazurilor în care s-a cerut și s-a aplicat izgonirea, în perioada pe care o studiem și mai ales în cursul anului 1848, constituie o mărturie evidentă, alături de toate celelalte, a intensității frămîntărilor țărănești.

Erau izgoniți „răzvrățitorii”, acei dintre locuitorii cunoscuți drept conducătorii virtuali ai masei de țărani.

Astfel, de pildă, încă de la sfîrșitul anului 1845, între locuitorii satului Heci din ținutul Suceava, proprietate a Sf. Mormînt, și arendașul Aristide Agapide izbucnește un violent conflict, provocat de tendința acestuia din urmă de a reduce continuu loturile date în folosință locuitorilor, în marea lor majoritate dezrobiți. Deși numeroși revizori ai Departamentului Treburilor din Lăuntru folosiseră diferite mijloace în vederea liniștirii locuitorilor¹, în cursul anilor 1847 și 1848 conflictul este în plină desfășurare. La 22 mai 1847, arendașul se plînge că locuitorii „în vremea tuturor arendașilor, au fost în răzvrătire”². La 10 aprilie 1848, în-

¹ La 22 iunie 1846, unul dintre revizori raporta că „tot vîlmășagul urmează numai din partea a cîțiva locuitori carele acum deși și-au cîștigat titlul slobozeniei... însă în felul lor sînt tot țigani și țiganul să cere bătut căci la dojanire ce li s-au făcut pentru cutezarea spargerei cutiei sătești, răspunsul lor a fost așa: noi de la ocîrmuire cîștigînd dreptul dezrobirii, afit cutia, cît și banii din ea sînt sătești... și cu banii... putem face orice vom voi... banii aceștia tot noi i-am pus, iar nu alții. Și dacă și aceasta ne este oprit, apoi slobozenia noastră care poate fi sau cum vom putea să o dobîndim?” Revizorul socoate necesar ca Departamentul „să le întipărească a cere doaste cîntul de slobozenie...” (Arh. st. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1617, f. 1—41)

² *Ibidem*, f. 64.

tr-o nouă cerere, arată că satul este răzvrătit de un număr de șase locuitori¹. În noiembrie 1848 sînt indicați alți doi răzvrătitori. Relatînd răspunderea ce revenea acestora pentru frămîntarea întregului sat, privighetorul ocolului Siret, la rîndul lui, raporta, la 27 decembrie 1848, că „deși ceilalți locuitori nu-i dezvăluiesc de răzvrătitori (ci de îndreptători și povățuitori lor) dar este aproape înțales că ei să găsească frunte în toate pricinile ce s-ar urma din partea satului“².

La începutul anului 1849, majoritatea locuitorilor, în număr de 61, își manifestă hotărîrea de a se strămuta. Vinovatul, adică acel dintre locuitori care dusese tratative pentru așezarea oamenilor pe altă moșie, la cererea arendașului și a epitropiei Sf. Mormînt, urmează să fie izgonit. Conflictul între locuitori și arendaș continuă și-l găsim la fel de acut și în cursul anului 1850³.

Ispravnicia de Dorohoi, raportînd Vistieriei, la 5 aprilie 1848, că a arestat un număr de trei locuitori din satul Zahoreni Dabijoei, „dovediți de buntușici, atît locuitorilor din acel sat, precum și uneltitori cu așa invitări prin alte sate megieșite“, cere izgonirea acestora într-un ținut depărtat de graniță, în interiorul țării⁴.

Doi locuitori din satul Pribești-Vaslui sînt izgoniți la sfîrșitul lunii mai 1848 și se stabilesc într-un sat din cuprinsul aceluiași ținut. Vina acestora, așa cum fusese stabilită de ispravnic, era că dăduseră dovadă de mai multă dîrzenie în conflictul satului cu arendașul care, prin intermediul celor mai brutale metode, impusese locuitorilor o enormă cantitate de muncă. Ispravnicul, în raportul său adresat Departamentului la 18 mai 1848, relatează că locuitorii au fost mereu nemulțumiți. În special cei doi „...și de față cu gios iscălitul, s-au întins cu oareșcare vorbe de atac cătră d-lui agă“ (Alecă Liteanu-Vîrnăv, arendașul moșiei)⁵.

Cererile de izgonire făcute de proprietari și arendași sînt foarte numeroase și indică ascuțirea la maxim a conflictelor între proprietari și țărani⁶.

Izgonirea, ca măsură restrictivă, se aplica, de obicei, nu după o simplă mișcare de protest cu durată efemeră. În multe din cazurile pe care le-am cercetat, ea trebuia să ducă, în intenția proprietarului, la atenuarea unor frămîntări care durau, uneori, de ani întregi.

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1617, f. 113—114.

² *Ibidem*, f. 141, 149.

³ *Ibidem*, f. 165, 177 și urm. și Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.173, f. 1—70.

⁴ *Ibidem*, Tr. 1352, op. 1535, nr. 2221, f. 12, 15.

⁵ *Ibidem*, dos. nr. 14.275, f. 6, 11 și Tr. 1352, op. 1535, nr. 512, f. 5, 7.

⁶ Iată cîteva exemple: În urma cererii beizadelei Gr. Sturza sînt izgoniți din satul Brătești-Roman un număr de șase locuitori, fără să se mai respecte preavizul de șase luni prevăzut de lege, „pentru a lor răzvrătire pîntre ceilanți“. (Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 167, adresa Dep. Trebilor din Lăuntru către Vistierie din 1 oct. 1846). La 16 iunie 1847, postelnicul I. Plitos cere Vistieriei să izgonească trei locuitori de pe moșia sa Negulești-Tecuci, deoarece, „necurmat să poartă pîntre cielanți... făcîndu feliurl de vrăjbi încît au venit a nu să supune nici chiar la lucrul boerescului“, (*Ibidem*, dosar nr. 175). În urma cererii Marghioalei Roset-Roznovanu, din 24 aprilie 1848, este izgonit un locuitor din Tibucani — Neamț „carele face necontenite răzvrătiri între lăcuilori, încît sufăr și eu îndestule supărări... și pentru ca nu cumva răzvrătirile acestui om să sporească răul“. (*Ibidem*, dosar. nr. 179) etc.

Astfel, încă din 1846, epitropia Sf. Mormînt cere isprăvniciei de Suceava izgonirea unui locuitor din satul Tătăruși care „ar fi răzvrătitor și pricinuitor de-a purure cătră neînvoire între cielanți lăcuitori”¹. Chiar și după izgonirea acestuia, în vara anului 1847², frământările țăranilor continuă.

Colaborînd cu unii dintre frunțașii satului, arendașul, căminarul D. Plastina, exercită asupra locuitorilor o asemenea exploatare, încît aceștia, așa cum plastic se exprimau în una din cererile lor, deveniseră „...mai ticăloși decît niște robi”³. Patru dintre locuitori, care alcătuiseră și prezentaseră plîngerile, denunțați de arendaș drept răzvrătitori, la cererea acestuia, cu aprobarea Departamentului, sînt izgoniți⁴, ceilalți locuitori urmînd să se „pilduiască”, fiind constrînși „la bunăcuviință i păzire datoriilor, spre a lipsi tot felul de necuviinți...”⁵.

Doi dintre locuitorii izgoniți, într-o jalbă adresată domnitorului la 8 ianuarie 1850, arată împrejurările în care au fost îndepărtați de pe moșie. Subliniind complicitatea anchetatorilor cu arendașul și samavolnicia acestuia, în cuvinte simple, pline de un zguduitor dramatism, sătenii înfățișează consecințele tragice ale izgonirii de oare proprietarii și arendașii uzau cu scopul de a-și menține în voce exploatarea asupra maselor de țărani⁶.

Arbitrarul proprietarilor, complicitatea acestora cu reprezentanții administrației de stat⁷ și măsura în care izgonirea, prin lipsa de precizie

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 173, f. 1—2 (raportul Isprăvniciei din 17 aprilie 1847).

² *Ibidem*, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 172.

³ În jalba lor, din octombrie 1848, locuitorii denunță toate fărădelegile arendașului (*Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.471, f. 1—4).

⁴ Arendașul, în două cereri, din noiembrie și decembrie 1848, arată din nou că acțiunea locuitorilor constituie un atac la cinstea sa și, totodată, contribuie la nesupunerea celorlalți săteni. (*Ibidem*, Tr. 1763, op. 2013, nr. 1573, f. 14 și Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.471, f. 11, 21, 23).

⁵ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.471, f. 28—29, 32.

⁶ *Ibidem*, f. 47, 52. Locuitorii arată că anchetatorii, „umindu-să cu d-lui căminarul, mi s-au arătat toate lucrările cu totul abătute din adivăr și cu totul din împotriva dreptăților adevăratelor noastre jăluiri, urmînd prefacere și răstălmăcire încît ne-au întunecat la toate dreptățile... pînă ce am rămas ca să fim izgoniți din sat precum ne-au și făcut, scoțîndu-ne pe patru oameni afară din sat tocmai în dricul ernei, în luna decembrie, degerînd la unii femeile și copiii”. Unuia dintre locuitori i-a rămas în sat femeia cu șapte copii mici, fără hrană. Arendașul a luat și cei doi boi ai săteanului, rămîindu-mi femeia și copiii săraci și cu lacrimile pe obrază, despărțiți de mine, carele încă sînt în viață însă nu pot a mă apropia măcar să-i văz căci căminarul, de-a purure mă împotrivește și caută prilej ca cînd m-ar găsi la casa și fimeia i copiii mei, să întrebuițeze și altă cumplire asupra-mi. Nu s-au pilduit, pot a zice, nici la limbile păgîne a să face dispărțire fără dreptate, de a sa femeie și ai săi copii, dar mai virtos la creștini. În loc să capete dreptate, arată locuitorii în continuarea cererii lor, „...ne găsim osîndiți cu așa felu de izgonire din lăcuințele ce și ai noștri părinți și strămoși au lăcuti... Noi însă, după așa izgonire, ne găsim zbuciumați, umbînd din loc în loc, rămîind numai ca bățul, fără ca să ne sufere d-lui căminarul măcar a ne apropia de satul Tătărușii, dar mai virtos să ne primească în lăcuințele noastre”. (*Ibidem*, f. 47, 52).

⁷ Semnificativ, în această privință, este și cazul locuitorilor satelor Boroaia și Bogdănești — Suceava, proprietate a mănăstirii Rîșca. Revizorul Departamentului a confirmat cele spuse de egumen cu privire la nesupunerea locuitorilor. Se cere izgonirea unui număr de opt locuitori, cite patru din fiecare sat, pe motiv că „aceștia ar născoci, sămăna și întei pe toți cialanți către... buntului”. Ispravnicul de Suceava — fapt sur-

a procedurii și prin maniera vădit părtinitoare, de clasă, în care se aplica, constituia un teribil instrument de constrângere, se reflectă veridic în cazul locuitorilor satelor Bucium și Glodeni din ținutul Roman.

Încă din anul 1844, proprietara, Profina Negruți, cere Vistieriei izgonirea unui număr de șase locuitori din pricina cărora, chipurile, nu poate face „nici o treabă și cu cieleanți lăcuiori”. Mai mult decât atât, sătenii în cauză, „au sărit de mi-au bătut și valav”¹. În urma chezășiei date de sat, la începutul anului 1845, proprietara renunță la cererea de izgonire².

La 15 martie 1849, într-o nouă cerere, arătând că aceiași locuitori, împreună cu alți 18, răzvrătesc întregul sat și-i aduc prejudicii, propune mutarea lor pe moșia Plopana-Tutova, proprietate a fiicei sale, Smaranda Voinescu. Propunerea este justificată de faptul că răzvrătirea locuitorilor indicați „ar putea da un povod și celorlanți lăcuiori, a megieșitelor moșii, a să băntui”³.

Eludind dispoziția regulamentară potrivit căreia, în caz de izgonire, locuitorilor trebuia să li se dea un aviz prealabil de șase luni, Vistieria și Departamentul Treburilor din Lăuntru, prin mijloacele cele mai brutale⁴, mută pe săteni în satul amintit din ținutul Tutova, cu toată rezistența îndârjită a acestora⁵.

Cu toată teroarea exercitată asupra lor — sînt bătuți, puși în butuci, scoși cu forța la muncă cu butucii la picioare și supravegheați continuu de oamenii vechilului din Plopana — locuitorii desfășoară o aprigă rezistență. Cîțiva izbutesc să ajungă la Iași și prezintă numeroase plîngeri Vistieriei,

prinzător, de altfel — raportează, la 16 februarie 1850, că revizorul a fost părtinitor. Acesta, venind în sat, „cu sălnicie au voit a-i supune (pe locuitori) unei învoielii cu totul împovărătoare și la a lor neplecare... i-au pîrit de tulburători nesupuși datorțiilor lor”. (Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 173, f. 37, 42, 46).

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1316, op. 1488, nr. 181, f. 33—35.

² *Ibidem*, f. 46.

³ *Ibidem*, Tr. 1352, op. 1535, nr. 167, f. 5. Proprietara arată că, la îndemnul acestora, locuitorii din Bucium, „samavolnicîndu-se”, și-au măsurat ei înșiși locuri de hrană din „tablele” boierești și, mai mult decât atât, au încercat „a să ispili să spargă coșărele boierești, vroidî a-și lua samavolnic cîte cinci merță păpușoi, pe care numai privighetorul de ocol i-a putut opri”, (*ibidem*, f. 21—22).

⁴ Iată cum înfălișează locuitorii împrejurările în care au fost ridicați și stabiliți cu forța la Plopana: la 23 spre 24 martie, noaptea: „trezindu-ne cu slujitori și cu mazili. bătîndu-ne și alegîndu-ne pe 24 lăcuiori, acei mai grei gospodari, ducîndu-ne la curte ne-au închis și ne-au legat pînă a doua zi la prînz, neștiindu-ne nici cu o vinovălie. Apoi, după scoaterea noastră de pin case, au pus la fieștecare casă mazili și țigani păzitori ca fimele să nu iasă din casă... și nefăcîndu-ne nici o cercetare, scoîndu-ne de la închisoare. au început să ne pornească la drum, legați și încungiurați cu țigani și cîte un slujitor de-a ispravniciei, tot cîte trei și cîte patru, ne-au înșirat la drum mai rău decît pe niște țigani și tocmai ca pe niște făcători de răle tălhari”. Ajuși la Plopana, i-au pus iarăși sub pază „cu pușcași, ținîndu-ne două nopți și o zi, pînă ce au început a veni fimele noastre plîngînd, cu copii degerați și cu puține din averile noastre”. Exprimîndu-și hotărîrea fermă de a nu sta acolo, locuitorii arată în încheiere: „noi nici țigani n-am fost a cucoanei Profiri și ne deî zăstri cui a voi pin alte ținuturi și pe alte moșii” (*ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15. 668, f. 1, 8, 29, 34. Jalbele din 7 aprilie și 24 mai 1849).

⁵ Ispravnicul, într-un raport, nota că unii dintre locuitori „au arătat îndestulă îndărătnicie și împotrivire, rădicîndu-să cu îndestulă greutate” (*ibidem*).

Departamentului Treburilor din Lăuntru, sfatului și chiar domnitorului. Oamenii proprietarului din Plopana însă, cu sprijinul autorităților, îi urmăresc pe străzile Iașului, îi prind, îi pun în lanțuri și-i expediază din nou pe moșie.

Intr-o cerere adresată domnului la 29 august 1849, locuitorii demască adevăratul mobil al izgonirii și modalitatea în care erau contracarate toate încercările lor de a-și recîștiga libertatea. Proprietara, subliniază aceștia, „pentru că nu are pămînt după numărul lăcuitorilor și ca să ne facă nouă mai mult rău, s-au făcut a ne izgoni și s-au înțales cu Visteria, unde nepotul d-sale, aga Costache Negruți, să află derector, fără știința sau voința noastră”. Toate cererile lor au fost „mistuite”¹.

În cele din urmă, datorită hotărîrii și perseverenței lor, locuitorii — care fugiseră cu toții pe moșia Pădureni din ținutul Roman — în pofida eforturilor Profirei Negruți, izbutesc să obțină aprobarea spre a se stabili pe moșia menționată. Litigiile cu arendașul din Plopana, care le reținuse vitele și carele, durează și în cursul anului 1851².

Cu toate măsurile de constrîngere întrebuintate de aparatul de reprimare al statului — aflat în perioada aceasta în permanentă stare de alarmă — măsuri care au variat de la bătaie la arestare, condamnarea la ocnă sau izgonire, rezistența țăranilor, generată de cauze izvorîte din condițiile istorice înseși, nu a putut fi înfrîntă. Lupta de clasă s-a accentuat și a căpătat o amploare deosebită mai cu seamă în cursul anului 1848. Formele de manifestare mai radicale vădesc ura maselor împotriva asupritorilor lor. Nu asistăm la răscoale armate, deși, așa cum se va vedea în continuare, spiritele erau pregătite pentru această înaltă formă a luptei de clasă. În împrejurările cruntei terori exercitate de aparatul represiv condus de Mihail Sturza și a ocupației militare a țării, lucrul acesta era greu de realizat. Nemulțumirile și izbucnirile violente care agitau satele Moldovei în totalitatea lor dovedeau însă o ascuțire fără precedent a antagonismelor de clasă. Spectrul revoluției înspăimînta cumplit pe reprezentanții lumii feudale.

Adîncirea nemulțumirii maselor se face simțită încă din anul 1846. Condițiile interne, la care s-au adăugat abuzurile săvîrșite mai ales cu prilejul întocmirii catagrafiei din anul 1845, au pregătit terenul pentru manifestarea luptei țăranilor.

Documentele relevă cazuri interesante de acțiuni țărănești îndreptate împotriva proprietarilor și arendașilor, a oamenilor acestora, precum și împotriva reprezentanților aparatului de stat.

Astfel, slujitorii trimiși de privighetorul ocolului Siret-Botoșani să ridice niște oameni din satul Băbicieni sînt în două rînduri bătuiți de locuitori. Mergînd el însuși la fața locului, „în loc să fac eu cercetare — notează privighetorul — vornicul cu alții... m-au întrebat că ce fel de privighetor sînt... și dacă am putere apoi să-i rădic, că și ei m-or face a nu

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 222, f. 20.

² *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15. 668, f. 40—89.

nimeri pe unde am intrat în satul lor... și deodată m-am trezit înșfăcat de vornic și de alții, care mă întindé și mă purta prin sat..."¹.

Locuitorii din satul Todireni, din cuprinsul aceluiași ținut, molestează pe boieroaica Anica Comarnițchi. Aceasta de-abia „a scăpat cu fuga“. Feciorul acesteia, de asemenea, „abia au scăpat din mâinile lor bătut, ca vai de el“. Cei doi slujitori trimiși pentru a restabili autoritatea proprietarei, la rîndul lor, sînt supuși aceluiași tratament. Cerînd pedepsirea exemplară a locuitorilor în cauză, A. Comarnițchi motivează că, în caz contrar, „nu voi putea umbra pe drum de frica acelor îndrăzneți“².

Unii locuitori din satul Volintirești-Roman, se plînge arendașul la 6 mai 1846, „să deosebesc prin un caracter revoluționar și nesupus“. Aceștia răzvrătesc întreg satul, îi produc pagube materiale și chiar neasigurare pentru cinste și viață“³. De asemenea, sătenii din Răuseni-Botoșani bat pe feciorii boiereștii și pe vătăful moșiei. În urma acestei împrejurări, arendașul se decide să aplice el însuși „corecția“ cuvenită locuitorilor. Aceștia însă, ... l-au încungiuurat... cu feluri de răcnete și pentruca să nu i se întîmple vreo necinste, după cum unii zurbagii era înfierbîntați la bataie, au fugit și posesorul, deabia scăpînd“. Privighetorul de ocol trimite doi slujitori pentru a ridica pe acei dintre locuitori care molestaseră pe oamenii arendașului. Împreună cu aceștia, însă, s-au prezentat peste 60 de oameni. Vrînd să rețină pe cei socotiți vinovați, sătenii, „cu toții, într-un cuvînt, au sărit la zurbă nelăsînd pe acei opriți... i-au luat în putere pe zurbagii din mâinile slujitorilor“. Privighetorul, în raportul din 30 iunie 1846, relatează că locuitorii au sărit și la dînsul; și cu mare greutate — notează el — am scăpat eu, posesorul și slujitorii, prinși fiind de ei în mijlocul lor; ...Și cu așa măsură — arată acesta în încheierea relatării sale — silnic luînd pe buntușnici... s-au dus cu nespuse gălăgie de să auză huetul lor și pe la megieșitele sate“⁴.

Sînt numeroase alte documente din cursul aceluiași an din care rezultă că locuitorii au bătut pe oamenii boierilor sau au molestat și amenințat pe arendași⁵.

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1333, op. 1514, nr. 319, f. 56—57 (Raportul din 29 ianuarie 1846). Privighetorul fusese supus unui tratament similar și de către locuitorii satului Guranda. În urma acestor „crunte urmări“, cum le consideră el, care ating și onoarea Isprăvnicii, în eventualitatea în care nu se vor adopta măsurile represive corespunzătoare, el nu-și mai poate îndeplini îndatoririle ce-i revin.

² *Ibidem*, f. 29—32. Conflictul a început în momentul în care, ajungînd în fața unui pod, în termeni trufași, boieroaica a cerut locuitorilor să facă loc pentru a trece trăsura sa.

³ *Ibidem*, Tr. 1312, op. 1483, nr. 758, f. 31, 69, 72. Arendașul arată că locuitorii au hătut, în mai multe rînduri, feciorii boiereștii. De asemenea, au luat cu forța din mâinile lui pe un locuitor care urma să fie bătut, „...suduind și laudîndu-să că mi-or lăsa piinea să piară pe cîmp“.

⁴ *Ibidem*, Tr. 1333, op. 1514, nr. 312—314.

⁵ *Ibidem*, f. 369 (Ioniță Goilav, arendașul moșiei Șoldănești-Botoșani, arată într-o plîngere adresată Isprăvnicii la 10 septembrie 1846, că un argat al său „au sărit cu parul și cu cuțit în mîină asupra-mi; am strigat la oamenii care s-au întîmplat față ca să-l prindă, și unul n-au sărit zicînd că să tem de primejdie... sfînc ca trei ceasuri, suduindu-mă“. *Ibidem*, Tr. 1333, op. 1514, nr. 381, f. 59 (Unii locuitori din Mănăstirea Doamnei — Botoșani „numai pădurile păzesc și ce vroesc acie fac“. Cererea arendașului din 27 iulie) etc.

Anul 1847, de asemenea, cunoaște numeroase mișcări de proporții. Astfel, spre exemplu, locuitorii satului Țărpești-Neamț, așa cum arată arendașul în cererea sa adresată Departamentului Treburilor din Lăuntru la 23 septembrie 1847, după ce, timp de doi ani, i-au pricinuit serioase pagube și nu și-au îndeplinit îndatoririle decât cu „sila ocîrmuirii“, acum, „au venit în bizuință de a-mi călca și casa pe la miezul nopții“¹. Cei din Mărgineni — Bacău, se plînge arendașul, „umblă ca verii cei turbați ne-avînd întru nimic a sări cu ciomegele“. Acum — relatează acesta într-o cerere din 19 octombrie 1847 —, „viind la mine, pînă la cel mai mic, au început cumplit a răoni, gata fiind ca de bătălie... cutezînd încă a striga că di s-a mai duce ficiorii sau vătavul prin sat, au să saie cu ciomegile să-i sfarme de ispravă“. Inducînd ca instigatori un număr de șase dintre locuitorii, arendașul arată în încheierea jalbei sale: „Sîntem întru tot minutul în pericol, în tocmai ca oia în mijlocul unor lupi“. Aceste motive îl determină să ceară Isprăvniceii înfrînarea locuitorilor și „asigurarea“ vieții sale pe viitor².

La fel de nesupuși se arată și locuitorii satului Boțăști din ținutul Fălciu. Aceștia, arată arendașul într-o cerere din 24 noiembrie 1847, „luînd o obraznică îndrăzneală și slobozenie, calcă peste legiuitele lor datorii... și nu să supun cătră nici una din acele...“ Pe lîngă toate acestea, „lăsînd locurile de arătură — se arată în încheiere — s-au apucat de arat pe a mele și pe unde le tună în cap, fără să aibă vreo voie sau să mă întrebe pe mine“³.

În cursul anului 1848, mișcările țărănești devin mai frecvente. Numeroase cazuri, prin proporțiile defășurării și genul revendicărilor, dovedesc netăgăduit adîncirea spiritului revoluționar.

Așa, spre exemplu, locuitorii satelor Chirilești și Rogojăni din ținutul Covurlui, „întru toate, pe anul acesta... nici cum au vroit a să învoi, ci samavolnic și în stăpînire pe drepturile mele și să folosăsc de ele“. Printre altele, menționează arendașul într-o cerere a sa adresată domnitorului în mai 1848, aceștia au refuzat să contracteze vreo învoială pentru locul de hrană, pe motivul, invocat de ei, că arendașul este dator să le dea întinderea de pămînt pe care o solicită ei⁴. De asemenea, sătenii din Mălăești-Fălciu, în afară de faptul că nu se supun să strîngă grînele arendașului, care se scutură pe cîmp, rămînînd „neînduplecați“, totodată, „ca niște bontușnici, s-au atins și chiar de cînte me — arată arendașul — cu feluri de cuvînte îndestul de atacaritoare și cu sumeții“⁵.

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.385.

² *Ibidem*, Tr. 1318, op. XV, 1491, nr. 4. La 25 ianuarie 1848 privighetorul ocolului Bistrița de Sus raporta că, în urma cercetării, nu a putut descoperi pe răzvrătitori, deoarece „...s-au văzut uniți toți și răspunzători la întrebări“.

³ *Ibidem*, Tr. 1339, op. 1521, nr. 820, f. 22, vezi și Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.060. (Unii din locuitorii satului Rafaila-Vaslui, „afîindu-se cu totul zurbagii, fac feluri de necuviințări; „pînă acum, în trei rînduri au neînstit cu înbrîncire și lovituri pe doi din monahii viețuitori la schit“... Cererea egumenului schitului Rafaila, din 20 august 1847).

⁴ Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.260.

⁵ *Ibidem*, Tr. 1588, op. 1818, nr. 1369, f. 272 (Cererea proprietarului, postelnicul Iancu Costache, din 4 iulie 1848).

Şase locuitori din satul Laza și cătunele sale (Sauca, Golășei și Poiana Rîșniței) din ținutul Vaslui, așa cum relatează arhimandritul mănăstirii Florești în cererea sa din 12 august 1848, „răzvrătesc pe toți cielanți, în număr de trei sute, cu cuvinte buntuitoare ca să nu se supuie la cele poruncite la lucrul boerescului“. Trei dintre aceștia, au spus locuitorilor că „le vor aduce ponturi nouă de a eși la lucrul boerescului nu cînd li să va poronci ci cînd vor voi ei“¹.

Locuitorii din Vicoleni-Fălciu, nu au îndeplinit „nici o îndatorire din cîte îi supune glăsuirea pontului“. Subliniind pagubele materiale provocate de „sumețele revoltări“ ale locuitorilor, arendașul notează că aceștia au sărit la vătăvel moșii „cu furca și cu coasa“². De asemenea, doi dintre locuitorii satului Cotnari „răzvrătesc pe locuitorii întregului sat“. Astăzi — se menționează în relatarea trimisă de comisul Ioan Gherghel Costescu epitropiei casei Sf. Spiridon — „au ajuns într-o grozavă anarhie, în așa grad, încît, după invitările acestora, au început a umbla bulucuri prin sat, în număr și pînă la 60“. Cei doi oameni afirmă că se va face „modificație întru îndatoririle lor cătră proprietar“. Mai mult decît atît, „în tainicele lor adunări, s-ar fi vorbit de întîmplările din Galiția și Bucovina“. Cerînd a se lua măsuri urgente, comisul notează că vechilul său, pentru a-și pune „în siguranțe viața, s-au depărtat lăsînd totul în pradă anarhiei... Nici însuși — arată acesta în încheierea cererii sale — nu pot mergi acolo fără asăstentia ocîrmuirii și nici le pot cere aceea ce îmi datoresc“³.

Actele de ostilitate ale țăranilor sînt îndreptate, în egală măsură, și împotriva reprezentanților administrației de stat, așa cum s-a mai amintit. Sînt molestați agenți executivi⁴ și chiar reprezentanți ai armatei⁵.

Atmosfera generală din Moldova este veridic redată de Gh. Săulescu în cuvintele: „Un duh de revoltă, de nesupunere și de anarhie se înfățoșază astăzi, cel puțin în parte, între locuitori și mai vîrtos între răzeși; o idee vagă, ca o epidemie politică, trecută de pe aiurea, circulează în fantasia

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.628, f. 7. Conform dispozițiilor Departamentului, un locuitor este izgonit, iar altor șase li se aplică un număr de 10 lovituri în mijlocul satului. Ispravnicul și revizorul, care au pus în practică dispoziția, raportează că doi din locuitorii care urmau să fie bătuți, „la pornire ce le făce vechilul de mazili ca să vie la supușcălitul, nu numai că au arătat nesupunere“, dar s-au împotrivit „cu arme“. S-au luat măsuri, se arată în raportul din 14 decembrie 1848, pentru prinderea „însămnaților zutezători“ (*Ibidem*, f. 31. Sublinierea este a noastră — G. P.).

² *Ibidem*, Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 23.

³ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.659 (Cererea din 9 decembrie 1848).

⁴ Astfel, un slujitor al isprăvniceii Fălciu, trimis în satul Șchiopeni pentru a executa pe locuitori la îndeplinirea obligațiilor contractate cu proprietarul din Plotonești, raportează că trei dintre aceștia „au sărit la mine și apucîndu-mă cîte trei la mijloc, m-au bătut cu un răsteu de corn... păr ce m-au încrunțat, tîrîndu-mă de cap și drăpănînd străele de pe mine“. (Arh. st. Iași, Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 150—151; raportul Isprăvniceii din 1 septembrie 1848) etc.

⁵ Inspectorul general al miliției comunică Departamentului Trebilor din Lăuntru că, în timp ce comandantul punctului de graniță Leova inspecta granița împreună cu doi slujitori, niște plugari din satul Ghermănești „au sărit ca 20 la număr, cu topoare și pari și au început să-l bată rumpîndu-i și înbrăcămîntea și cu toate că el, în acel vîlmășag, a luat și sabia de la un slujitor ca să să apere, dar nimic nu s-au folosit căci ei m-au contenit a-l bate... pe el și pe slujitori...“ (*Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.929, raportul din 22 august 1848).

lor, că ar fi sosit timpul cînd să rădăce în contra proprietarilor, să împartă moșiile sau cel puțin să încalce proprietățile lor”¹.

Deși observațiile nu sînt rezultate din analiza obiectivă a situației în ansamblu, ci izvorăsc din observarea unui caz local, în care erau angajate interesele sale, căminarul Săulescu exprima limpede atitudinea țărănimii și caracterul luptei acesteia împotriva boierescului, a rînduicilor feudale și a susținătorilor acestora.

Este interesant de reținut faptul că Săulescu considera că „duhul” de revoltă este mai pronunțat între răzeși. Constatarea aceasta se referă la cazul concret al răzeșilor de pe partea de moșie ce o cumpărase el, precum și la cei din satul Suhulețul — Fălcui care, încă din anul 1844, „au făcut pasuri de revoltă, cînd au vrut a ucide pe duhovnicul lor... și banul D. Radu...”. Fără să pomenească vreun cuvînt de faptul că răzeșii luptau cu hotărîre împotriva acelor care le acaparau pămînturile și le încălcau drepturile — și el era unul dintre aceștia — pentru a-și motiva cererea de a se înființa o poliție în sat, căminarul notează că în satele răzășești, spre deosebire de cele proprietate boierească, unde proprietarii întretin un aparat propriu de represiune, „se vede cea mai mare anarhie, bătălii, demoralizații, furturi, răskoale în contra oamenilor, încît megieșii nu-și pot stăpîni țarinile, cîmpii și pădurile precum sufăr și eu”².

Cazul la care se referă Gh. Săulescu nu este singular. Lupta răzeșilor, izvorită, de asemenea, din cauze de ordin intern, s-a manifestat puternic, mai ales în cursul anului 1848.

Răzeșii întrebunțează forța pentru a intra în stăpînirea pămînturilor acaparate de unii proprietari. Astfel au procedat răzeșii din satele Măscurei și Cîrjoaia, din ținutul Tutova în conflictul pe care l-au avut cu Costache Sturza, proprietarul satului Botești, vecin cu al lor³. Răzeșii din Odobești-Bacău, cărora familia Sion le acaparase o parte din pămînturi, refuză să presteze boieresc, taie lemne din pădurea boierească, „în putere... bătînd pădurarii și alți oameni boierești”. De asemenea, „au mers cu bunt la jitarul... și l-au bătut, izgonindu-l de la țarină, punînd pe altul”. Din cauza amenințărilor acestora, căminarul Costache Sion este nevoit să plece de pe moșie⁴. Asemenea acțiuni sînt numeroase⁵ și ele reprezintă aportul răzeșilor la lupta comună împotriva rînduicilor feudale.

¹ *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, p. 319 și urm.

² *Ibidem*. Dacă nu se instituie o poliție, anată căminarul, „eu nu sînt în stare a-mi stăpîni proprietate, nu sînt sigur de cinste și de viață, drept care mă voi vedea nevoit a-mi părăsi moșia...”.

³ Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.418. Dosarul începe cu cererea răzeșilor din 13 iulie 1847. În cele din urmă, în 1850, autoritățile se văd nevoite să întoarcă stăpînirea răzeșilor.

⁴ *Ibidem*, dos. nr. 14.944; vezi și Tr. 1318, op. XVI, 1491, nr. 49 și *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, sub red. lui M. Roller, București, 1950, p. 158—159, 166—167, 170, 171.

⁵ Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.096 (Conflictul răzeșilor din Dragomănești-Tutova cu mănăstirea Răchitoasa. Aceștia „s-au samavolnicit cu felurite atacuri verbale”. Unul dintre ei „s-au răpezit și au bătut oamenii (care voiau să măsoare moșia) care trăge lanțul, rupîndu-l în bucăți”. (Adresa Dep. Trebilor din Lăuntru din 29 aprilie 1848).

Nu putem încheia observațiile cu privire la mișcările țărănești fără a le semnala și pe cele din cursul anului 1849. Situația revoluționară nu a încetat o dată cu anul 1848. Ea a continuat, deși multe din cauzele care o generaseră nu mai erau atât de acute și reacțiunea internă și externă colaborase în vederea restabilirii liniștii. Înăbușirea revoluției din Țara Românească și apoi a celei din Transilvania înlăturase un puternic stimulente al luptei revoluționare interne. Țărănimia a continuat totuși lupta. Deși sub raport numeric mișcările țărănești sînt, relativ, mai puțin numeroase în raport cu anul precedent, ca forme de manifestare, unele din ele sînt la fel de radicale. Spiritul revoluționar constituia o realitate care a stat în atenția puterilor protectoare și suzerană. Acestea au avut în vedere situația țărănimii în hotărîrile rezultate în urma Convenției de la Balta-Liman. De asemenea, necesitatea rezolvării problemei agrare, acceptată ca atare de toate clasele societății și mai ales de acelea care dețineau puterea sau aspirau la ea, deși soluțiile difereau în funcție de interesele de clasă, se impusese ca un rezultat direct al luptei maselor care, și după 1848, amenința să se transforme într-o insurecție generală. Caracterizarea este valabilă, în egală măsură, și pentru Țara Românească.

Anul 1848, chiar dacă nu rezolvase problema țărănească, după cum nu soluționase nici celelalte probleme, răscolise spiritele, dovedise justetea luptei maselor care căpătaseră mai multă încredere în forța lor proprie, ca și rezultatul final pe care-l vedeau apropiat. De asemenea, anul 1848 contribuise într-o măsură esențială la precizarea pozițiilor de clasă. El constituia un punct de cotitură istorică a cărei semnificație a fost înțeleasă, mai mult sau mai puțin, de toate clasele societății. O întoarcere spre trecut nu mai era cu putință.

Mișcările din anul 1849 dovedesc, în parte, cel puțin în ceea ce-i privea pe țărani, realitatea acestor fapte. Frământările anului 1849 continuă organic pe cele din anii anteriori, fiind expresia gradului de ascuțime a crizei sistemului feudal, a anacronismului reprezentat de relațiile agrare feudale.

Țăranii așteptau — și începutul lucrărilor în vederea unei noi reglementări a relațiilor din agricultură părea să îndreptățească această așteptare — instituirea unor măsuri de natură să le ușureze situația.

Așa, spre exemplu, țărani de pe moșia Racova, cătunul Lețcani, din cuprinsul ținutului Bacău, după ce declaraseră în cursul anului 1848 că au ajuns „la grad a nu mai pute suferi nedreptățile ce am pătimit”¹, la începutul anului 1849 refuză să-și îngrădească țarinile. Doi dintre aceștia au declarat celorlalți că au auzit că „de astăzi înainte, după pontul venit acum

Ibidem, dos. nr. 14.515 (Răzeșii din Suhulețul-Vaslui contestă dreptul de stăpînire al clucerului Sotirescu). *Ibidem*, dos. nr. 13.512. (Răzeșii din Nistorești-Covurlui reiau cu forța o bucată de pămînt acaparată de paharnicul C. Sion. Cererea acestuia din 24 iulie 1848) etc.

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1318, op. XVI, 1491, nr. 33, f. 1, 7 (în jalba lor din 19 aprilie 1848, locuitorii înfățișează, pe puncte, enorma cantitate de muncă prestată în folosul arendașului).

din nou, n-au a face gardurile la țărini, ci și din boeresc au a face tare puțin¹.

Mișcărilor țărănești nu sînt izolate și de scurtă durată. Cu toată activitatea organelor represive, rezistența țărănilor nu putea fi înfrîntă. Mișcărilor continuă și pot fi urmărite în cursul unor ani întregi. Astfel, de pildă², locuitorii rămași în satul Berezeni-Fălcu — o parte dintre ei pribegiseră peste Prut în 1848, — continuă „a să buntului asupra posesorului”. Ei sînt hotărîți să ia cu forța pămînturile de care au nevoie sau să părăsească cu toții moșia. Funcționarul Isprăvniceii, trimis la fața locului, raportează la 10 septembrie 1849 că, cu toate încercările sale de a-i liniști, aceștia „...mi-au smuncit jalba lor din mîină și cu cuvinte înbălu-rătoare s-au dus, lăudîndu-se că au a trece de-a stînga Prutului, unde sînt duși și neamurile lor și vor lăsa pe posesor păgubaș de cei ce are a lua de la dînșii...”³.

Aceeași împotrivire o manifestă și locuitorii satului Vicoleni, din cu-prinsul aceluiași ținut. Astfel, așa cum relatează comisul D. Mardare în cererea sa din 29 august 1849, voind să oprească pe locuitori de a-și trans-porta la casele lor secara secerată de pe locul boieresc, aceștia „l-au luat pe fugă [pe fecior] și alții au sărit să-l i bată”. Intervenind el însuși, locui-torii, „îndată au strîns carăle grămadă, au început a lega pe fecior ca să-l bată înainte me”⁴. Unul dintre dînșii, arată comisul în continuare, „s-au răpezit spre mine... alergînd și strigînd: lipsăște cucoane, ce faci? Săriți măi la ciocoi”. Voind să-l lovească cu ciubucul ce-l avea în mîină, „toți cielanți, în număr peste 20... m-au apucat de pept..., au început apoi a mă izbi și a mă întinde de mîini și de picioare și de spinare, muștrîndu-mă și îngrozindu-mă să mă bată, să mă lege... și în tot chipul făcîndu-și ris, cît și fimeile lor din sat proftacsise a-i întovărăși la o așa lănmă de bunt ca acesta”⁵.

În afară de alte numeroase cazuri⁶, interesantă de menționat este mai ales răzvrătirea locuitorilor satelor Copalău și Flămînzii din ținutul

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1318, op. XVI, 1491, f. 8—9, 26. Arendașul, în cererile sale din 28 februarie și 10 aprilie 1849, declară că cei doi săteni „la orice prilej de învăjpire... ei sînt gata cu ciomege a să împotrivi, precum în multe rînduri am făcut arătare Isprăvniceiei”. Raportul comisiei de anchetă din 12 aprilie 1849 este total favorabil arendașului (*ibidem*, f. 50—51. Sublinierea este a noastră — G.P.).

² Arh. st. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 168.

³ *Ibidem*, dos. nr. 841.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.628, f. 1—6. Și în acest sat, frămîntările pot fi urmărite încă din 1846. Vezi Tr. 1339, op. 1521, nr. 168.

⁶ Vezi și Tr. 1312, op. 1483, nr. 73. Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.512 (Locuitorii din Tigănești-Tecuoi refuză să primească pe noul arendaș, impus de egumenul mănăstirii Răchitoasa. Aceștia, declară prelatul în cererea sa din 22 februarie, „...au cutezat a sări cu zurbalic, prin feluri de sudălmă... ba încă au îmbrîncit pe vataș, izgonînd pe oam-enii d-sale cu pluguri cu tot... urmare nemaipilduită”). Starosteale de Putna raportează la 9 martie 1849 că, mergînd la satele Pufești și Ciorăști pentru a restabili ordinea, lo-cuitorii, „chiar în fața me, au prins a să tulbura și a rosti felurimi de cuvîinte nepriin-cioase și că nu să supun nici într-un chip a lucra boeresc”. Unui slujitor i-au rupt chiar sabia. Starosteale trimite un detașament de 25 slujitori care izbutesc să prindă pe răzvră-titori și să-i aducă la Galați. Aici au fost bătuți și arestați. Departamentul dispune izgo-nirea răzvrătitorilor și supunerea celorlalți săteni (*ibidem*, dos. nr. 16.659, cererea aren-dașului din 14 iulie 1849) etc.

Botoșani, semnificativă prin proporțiile sale de masă. Locuitorii acestor sate oferă un exemplu de dirzenie și unitate de acțiune. Cazul prezintă un interes cu atât mai deosebit, cu cât proprietar era însuși M. Sturza.

Iată, pe scurt, cum s-au desfășurat evenimentele: la 6 aprilie 1849, vechilul arendașului a încercat să scoată pe locuitori la lucru, în conformitate cu învoielile încheiate. Sătenii însă, în număr de 20, au refuzat să se supună. A doua zi, în jurul locuinței vechilului s-au strâns circa 200 de oameni, conduși de un sătean cunoscut drept participant la răscoalele țărănilor din Deleni din cursul anului 1831. Locuitorii, înarmați toți cu sape și alte unelte au declarat „că nu vor ieși la lucrul ce li s-a însămnă...” De la Copalău, locuitorii s-au îndreptat spre Flămânzi, unde se afla locuința arendașului. Aici, potrivit înțelegerii dintre dînșii, îi așteptau alți oameni, în număr de aproximativ 300. Au mers cu toții la arendaș „strigînd că ei nu vor eși la lucrul ce li s-au însămnat”. Arendașul, împreună cu oamenii săi, a încercat să rețină pe conducătorii țărănilor. În fața acestei situații, sătenii „au sărit cu toți, au încungiuurat atît pe vătav cît și pe feciorii ce mersăsară după el, pe care luîndu-i înainte, au svirlit pe vatauvul gios, zdrobindu-l nu puțin cu călcăturile ce i-au făcut în trecire unui așa norod”. Ispravnicului, sosit la fața locului, cineva din mulțime, la întrebarea acestuia, i-a răspuns „obraznic și cu îndestulă dîrjie... că așa vra norodul și noi nu mergem la lucru”.

Fiînd amenințați „că vor păți aceea ce au pățit Săbăoanii”, în cele din urmă locuitorii s-au lăsat înduplecați. Unii dintre dînșii au fost arestați și transportați cu convoi la Botoșani, iar alții au fost reținuți pe loc.

Dispozițiile Departamentului Treburilor din Lăuntru constituie expresia certă a îngrijorării pe care o manifesta ocîrmuirea față de spiritul de revoltă a țărănilor. Potrivit acestora, țărăniile arestați urmează să fie anchetați pentru a se afla „fețele ce vor fi insuflat asămînea răstălmăciri sau cu purtare prin sate sau întîlnindu-le pe la țiguri și iarmaroace”. Dregătorul este solicitat să depună toate eforturile „spre a pute urmări izvoru din care s-a iscat asămîne a lor obrăznicie”¹.

În seria mișcărilor țărănești din perioada care stă în atenția noastră se încadrează și cele ale locuitorilor din satele regiunii de munte. Locuitorilor din această parte a țării, în condițiile cerenilor mereu crescînde de cherestea pe piața internă și externă, prin mijloacele cele mai barbare, în care au excelat în special arendașii, li s-a impus o cantitate enormă de muncă².

În fața acestei situații, rezistența țărănilor a fost deosebit de înverșunată și în unele cazuri a fost înfrîntă doar prin forța armelor³.

¹ Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova, p. 383—386.

² Cf. Gh. Platon, *Despre exploatarea țărănilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea Regulamentului organic* în „Revista arhivelor”, nr. 2/1960.

³ I. C. Filitti notează că domnitorul, în cursul anului 1847, a înăbușit o mișcare țărănească provocată de vexațiunile bezadelei Grigore. Cf. *Domniile române sub Regulamentul organic*, București, 1915, p. 553—554. Este vorba, probabil, de moșia Borca. Litigiile acestuia cu locuitorii formează obiectul unei ample anchete în 1849; vezi Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.947 și R. Rosetti, *Pentru ce s-au răscolat țărăniile*, p. 131—133.

Astfel, locuitorii moșiei Muntții, din ținutul Neamț, opun o dirză rezistență arendașului D. Stan care, așa cum remarcă, pe bună dreptate, M. Kogălniceanu, vede în țărani doar „instrumente” pentru realizarea unui „nelegiuit câștig”¹. Arendașul, în una din jalbele sale din 20 ianuarie 1850, arată că oamenii sînt atît de nesupuși, încît au îndrăznit chiar „a-mi călca casa și a-mi bate oamenii, pe unul a-l lovi și cu toporul”. Din cauza aceasta, relatează în continuare arendașul, „...plin de mîhnăciune și groază, prețuindu-mi mai mult viața, pentru dragostea unor orfani, am hotărît să-mi părăsesc tot avutul adunat cu atîta struncin și ostenele”².

De asemenea, locuitorii satelor Sabasa, Pîriul Pîntii și Stejarul, din cuprinsul ținutului Suceava refuză să îndeplinească obligațiile impuse de arendaș, sulgerul N. Marcovici. Mai mult decît atît, arată privileghelelor de ocol într-un raport din 22 iunie 1848, „au bătut cumplit pe plăieșul trimis să-i scoată la muncă, revărsînd și vorbe că vor omori atît pe plăeș, cît și pe dl. sulger, ca unii ce de acum bir n-au a plăti și că domn nu este”³.

Mișcările țăranilor satului Borca și ai cătunelor acestuia, Mădei și Pîriul Cîrjei, înăbușite cu cruzime de beizadeaua Grigorie Sturza în 1847 și 1848, reîncep cu o vigoare sporită în 1849, după înlăturarea domnitorului M. Sturza.

Așa, spre exemplu, în cererea adresată Departamentului la 30 noiembrie 1849, vechilul prințului Sturza, spătarul P. Cozmița, relatează că „invitarea satelor moșiei Borca, cunoscută cînsitului Departament, au trecut măsura de suferință, căci, pe lîngă nesupunerea lăcuiitorilor la legiunile lor îndatoriri cîtră posesie, apoi au dat foc la trei ferăstai ci să numesc pe Niagra și împreună cu dîsele au ars și șapte plute cu chereste”⁴.

Materialul expus pînă aici vădește forța și extensia luptei maselor și, în același timp, atestă prezența unui important simptom al situației revoluționare. Alimentată de factorii obiectivi interni, de împrejurările specifice care au înăspriț condițiile de viață, impulsionată, într-o anumită măsură, de frămîntările interne ale burgheziei și boierimii liberale⁵, ale căror idei le-au cunoscut, dar la acțiunile cărora n-au participat sub acțiunea influenței exercitate de revoluțiile din celelalte țări românești, lupta maselor populare s-a desfășurat cu deosebită vigoare, vizînd substanța feudalismului însuși. Ea a tîns spre desființarea boierescului și a tuturor sarcinilor și consecințelor determinate de existența acestuia. A urmărit direct înlăturarea abuzurilor proprietarilor și ale aparatului de stat și înstaurarea unui regim de ordine și de dreptate socială. Toate acțiunile izolate pe care le-am semnalat urmăreau realizarea acestor obiective, în care erau

¹ Gh. Platon, *op. cit.*

² Arh. st. Iași, Tr. 1785, op. 2035, nr. 7004, f. 130, 217, 211.

³ Arh. st. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1806, f. 1—39. Nesupunerea locuitorilor se manifestă cu aceeași vigoare și în cursul anilor următori, 1849 și 1850; f. 47, 74, și urm.; vezi și Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.217.

⁴ *Ibidem*, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.947, f. 24.

⁵ Putem nota, în acest sens, faptul că „petiția-proclamație”, prelucrată, oarecum, pe înțelesul țăranilor, a fost răspîndită prin sate, circulînd ca manifest. Cf. *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 200—203.

interesate, în egală măsură, atât țărănimia, cât și populația orășenească. Aceasta din urmă, cea săracă mai ales — birnicii mahalalelor, în speță — asupra căreia toți factorii pe care i-am menționat acționaseră cu aceeași „eficiență”, avea, prin modul de viață, interese comune cu cele ale țărănimii clăcașe.

Efortul principal al luptei acestei părți a populației orășenești a fost îndreptat, în primul rînd, împotriva fiscalității excesive care o adusese într-o stare de înspăimîntătoare mizerie materială¹.

Din păcate, cel puțin deocamdată, lipsesc alte informații din care s-ar putea desprinde și alte forme de manifestare a luptei maselor orășenești. Mișcarea din Iași de la începutul anului 1846, bine cunoscută de altfel, prezintă, în general, același caracter ca și cele din alte orașe sau ținuturi, deși participarea diverselor clase și categorii sociale, după cît se pare, a fost mai largă².

În afara exemplelor pe care le-am indicat, cu intenția de a sugera extensia frămîntărilor sociale și țelul luptei maselor, numeroase mărturii contemporane atestă iminența unei dezlănțuiri revoluționare de proporții generale. Masele aveau nevoie de un program care să contureze clar și consistent revendicările lor. Aveau nevoie, în același timp, de un conducător care să dirijeze și să organizeze lupta și să canalizeze mișcările pe făgașul revoluției. După cum se știe însă, atunci cînd a fost momentul prielnic, a lipsit și programul, și conducătorul.

Observatorii străini relevă, încă din 1846, „nemuțumirea generală” care domnea în principatele dunărene. Întîmplările din Iași, survenite la începutul anului, sînt considerate drept preludiu unor evenimente grave pregătite de agitația generală. Acestea vădesc că „răbdarea moldovenilor a atins limitele ultime”. Frămîntările interne — se menționează pe aceeași linie — sînt alimentate și de evenimentele din Galiția. Se afirmă chiar că temerile boierilor sînt justificate de faptul că, potrivit evenimentelor în curs de desfășurare, nu este departe timpul cînd țăraniii moldoveni își vor lichida socotelile cu aceștia³.

Regimul corupt, patronat de Mihail Sturza — se arată, de asemenea, într-o broșură contemporană — în timpul căruia țăraniii, mai ales, au ajuns într-o situație deosebit de grea, ușurează răspîndirea „principiilor subversive”. Masele au căpătat conștiința puterii lor. Deși autorul — anonim — se plasează pe poziția de apărare a proprietății, aruncînd întreaga vină asupra ocîrmuirii, din conținutul broșurii se degajează puternica îngrijorare care-l stăpînește pe autor, îngrijorare justificată de starea generală a spiritelor⁴.

¹ De situația maselor, atât a celor țărănești, cât și orășenești, ne-am ocupat într-o lucrare specială, în care se analizează, printre altele, formele de protest împotriva fiscalității excesive.

² *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, p. 13—16.

³ *Ibidem*.

⁴ *Moldavie, Michel Stourdza et son administration (ibidem, p. 27—37)*.

Informații interesante în legătură cu situația și starea de spirit din Moldova, mai ales în cursul anului 1848, se găsesc în rapoartele și notele informative ale consulilor francezi, îndeosebi. Aceștia notează, de pildă, persistența zvonurilor în legătură cu pregătirea unei insurecții în Galiția¹. Consulii întreprind chiar un demers colectiv pe lângă Mihail Sturza pentru a-l determina — avînd în vedere situația internă — să ia inițiativa unor reforme. Aceștia își exprimau convingerea că revoluția din Viena ar putea să aibă repercusiuni și în Moldova și că, o dată începută, mișcarea ar putea să atragă cu ușurință și clasele de jos². Se arăta chiar, mai categoric, că ridicarea țăranilor, din partea cărora vine toată primejdia, ar putea reedita aici masacrele din Galiția³.

Îngrijorarea consulilor în legătură cu eventualitatea antrenării țărănimii pe făgașul unei răscoale populare era împărtășită, în egală măsură, de însuși Mihail Sturza⁴.

Diverse alte corespondențe sau informații verifică realitatea agitației generale. Astfel, spre exemplu, într-o notă apărută în presa din străinătate la începutul lunii aprilie 1848, constatîndu-se iminența izbucnirii unei revoluții, se arăta că țărăniile sînt hotărîți să se elibereze și să-i omoare pe boieri⁵.

De asemenea, colonelul Mișcenco, raportînd împrejurările în care a fost efectuat transportul revoluționarilor arestați la Măcin, nota că, cu acest prilej, „s-au strîns vreo 3 000 de norod”. Deoarece, în Galați, arăta în continuare colonelul, „durerile nesupunerii fierb”, poziția în care se află o apăsătoare și fiind „critică”⁶.

Teama de răspîndirea ideilor revoluționare în mase și de antrenarea acestora la răscoală se degajă afit din corespondența domnitorului cu Poarta⁷, cit și din alte surse⁸.

Un proprietar, relatînd Vistieriei starea tragică în care se găseau locuitorii de pe moșia sa, înfometați și înspăimîntați de ravagiile epidemiei de holeră, comunica, la 17 iulie 1848, că „cu aceste nenorociri, încungiurați de sărăcie și boală, spăriindu-să norodul, nu știu ce or face”⁹. De ase-

¹ Guérout către Guizot, 22 februarie 1848 (*ibidem*, p. 139—140).

² *Idem*, 6 martie 1848, *ibidem*, p. 173—174.

³ Guérout către Lamartine, 2 aprilie 1848 (*ibidem*, p. 227—230).

⁴ *Idem*, 23 martie 1848, (*ibidem*, p. 173—174).

⁵ *Ibidem*, p. 300 și *passim*.

⁶ *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, sub redacția lui M. Roller, p. 56—57 (Raportul din 4 aprilie 1848).

⁷ Cf. *Documente privind anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 136.

⁸ Arh. st. București, A. N. MMDCXLV/42 (Scrisoare din 10 aprilie 1848 în care se arată starea de spirit din Moldova după represiunea din martie. Se subliniază că „există teama că se va ajunge la un măcel”, datorită tendinței unora dintre opozanți de a ridica pe țărani. Vezi și *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 175—176). Aceeași teamă se degajează și dintr-o corespondență din Iași, din iunie 1848, publicată în „Gazeta de Transilvania”. Cf. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 255 și *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. III, p. 757—758 (relatarea lui I. Ghica din august 1848).

⁹ Arh. st. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 296 (cererea cneazului P. Moruzi, proprietarul moșiei Zvořiștea-Dorohoi).

menea, un emisar din Moldova al comitetului revoluționar de la Cernăuți, subliniind necesitatea acută de bani și arme, putea să informeze, în iulie 1848, că „...pentru războinici... să puteți găsi D-voastră atâtea focuri cîți soldați vă voi găsi eu, la care atît de bine m-am încredințat, după cercetările ce le-am făcut, încît vă pot pune drept chezășie capul meu”¹.

Știrile la care ne-am referit mai sus verifică măsura în care mișcările maselor populare au determinat în interior o stare de tensiune amenințătoare pentru „ordinea” feudală.

Din materialul expus s-au putut desprinde, în parte, măsurile luate de ocîrmuire pentru menținerea liniștii interne. Am notat, printre altele, că cererile, atît celor ale țărănilor, cît și ale proprietarilor, li se dădea curs, în majoritatea împrejurărilor, cu o grabă pe care am considerat-o simptomeatică. Această atitudine neobișnuită o putem considera ca izvorînd din grija de a se evita extinderea frămîntărilor sociale. În același timp, ocîrmuirea dorea să mențină în rîndul țăranilor — și în acest sens pledează toate rezoluțiile puse pe jalbele acestora — încrederea în spiritul de dreptate și nepărtinire al autorităților de stat. Am avut prilejul să constatăm însă — și exemplele pe care le-am expus sînt, credem, destul de semnificative —, că țărăniile nu mai manifestau asemenea iluzii. În împrejurările specifice ale perioadei pe care o analizăm, mai mult poate ca altă dată, caracterul de clasă al justiției era mult prea evident pentru a mai putea înșela pe cineva. Dar promptitudinea cu care organele autorității de stat interveneau pentru a reglementa litigiile dintre proprietari și țărani, expresie a aceleiași îngrijorări, la care ne-am referit mai sus, vădea, deopotrivă, hotărîrea statului, ca instrument de constrîngere în mîna clasei dominante, de a înăbuși rapid și fără menajamente orice încercare de revoltă. În covîrșitoarea majoritate a cazurilor, „liniștea” — care nu era decît aparentă — a fost restabilită prin cele mai diverse mijloace restrictive: bătaia, arestarea sau izgonirea țăranilor răzvrățiți. Aparatul represiv — așa cum s-a putut observa — a fost foarte des solicitat. Clasa conducătoare însă, la rîndul ei, nu nutrea nici ea iluzia că reprimarea izolată a mișcărilor țărănești va contribui la restabilirea liniștii în ansamblu. Spiritul de revoltă era mult prea înrădăcinat și extensiunea mișcărilor — în care erau angajate și alte categorii de nemulțumiri — cu mult prea mare pentru a nu impune măsuri și de altă natură.

Mișcarea revoluționară din martie, chiar dacă a fost înăbușită cu ușurință, era un simptom mult prea concludent pentru a nu stîrni cele mai vii îngrijorări. Acțiunea represivă de la sfîrșitul lunii martie nu a constituit decît începutul unei acțiuni generale și multilaterale în vederea înlăturării pericolului — socotit iminent — al izbucnirii unei răscoale țărănești. Temerea aceasta, viu ilustrată de informațiile la care ne-am referit mai sus, se degajează, cu mai multă claritate din măsurile inițiate

¹ T. Bălan. *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina la 1848*, Sibiu, 1944, p. 73-75, anexa nr. 23.

de ocîrmuire — asupra cărora ne vom opri în continuare — cu scopul de a menține liniștea în rîndul maselor țărănești.

Eforturile principale, mai ales în anii 1848 și 1849, au fost îndreptate spre izolarea revoluționarilor, cărora trebuia să li se răpească posibilitatea de a stabili vreun contact cu populația satelor și, totodată, spre prevenirea consecințelor ce le-ar fi putut avea în interiorul Moldovei influența revoluțiilor din Țara Românească și Transilvania.

Documentele privitoare la aplicarea practică a acestor măsuri sînt, în general, cunoscute. Ne vom referi doar la unele dintre ele, cu intenția de a sublinia mai pregnant spiritul de revoltă al maselor și temerile ocîrmuirii în legătură cu posibilitatea izbucnirii unei răscoale generale ale cărei condiții erau deja pregătite.

Trebuie observat încă de la început că ocîrmuirea, cu scopul de a atenua frămîntările pricinuite de calamitățile naturale, a inițiat o serie de măsuri care, deși nu au remediat decît într-o măsură extrem de redusă grelele lipsuri în care se zbăteau locuitorii, vedeau totuși o preocupare dictată și de necesitatea asigurării liniștii interne.

Pe linia aceleiași preocupări se plasează și intervențiile pentru reglementarea „echitabilă”, în limitele Regulamentului organic, a relațiilor dintre proprietari și țărani și pentru înlăturarea abuzurilor. În această perioadă, în afara dispozițiilor care privesc cazurile particulare, se cunosc numeroase circulare adresate ispravnicilor, prin care aceștia erau solicitați să stăruie în aplicarea unor măsuri de natură să liniștească spiritele locuitorilor¹. Aceste dispoziții, prin mijlocirea privighetorilor de ocoale, erau aduse la cunoștința proprietarilor și arendașilor. După evenimentele din martie 1848, ocîrmuirea a considerat necesar — și, din punctul de vedere al intereselor pe care le reprezenta, ele erau perfect justificate — să inițieze măsuri mai largi și mai radicale pentru apărarea rînduiei feudale. Neputința aparatului represiv de a asigura, prin forțele sale proprii, „ordinea” internă, a determinat antrenarea în acțiunile de reprimare a mișcărilor interne a tuturor celor interesați.

Astfel, de data aceasta, boierii, proprietari de pămînt sau arendași, au colaborat direct și activ în vederea realizării acestui obiectiv. Este un

¹ Astfel, în circulara nr. 23.271 emisă de Departamentul Trebilor din Lăuntru, la 4 octombrie 1846, se atrăgea din nou atenția dregătorilor să supravegheze ca proprietarii, arendașii sau oamenii acestora, să nu asuprească pe locuitori. S-a constatat, se notează în circulară, că locuitorii „pătinesc de asămîne împovărări împilătoare pe la cele mai multe locuri”. Dregătorilor li se recomandă să aplice cu prudență dispozițiile ocîrmuirii privind reglementarea litigiilor, pentru a nu „aduce pe locuitori la nesupunere sau răzvrătire din ceea ce așezămîntul îi îndatorește” (Arh. st. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 758, f. 75). Unii dintre proprietari, mai ales în timpurile de mare tensiune, au fost mai prevenitori în relațiile cu sătenii. Astfel, cneazul D. Cantacuzino, în două cereri succesive, din 7 și 13 iunie 1848, arăta că, în urma abuzurilor arendașului din Baia, „s-au spăriet toți lăcuiitorii”, care s-au strîns în curtea sa. O asemenea întimplare, notează boierul, este reprobabilă, „mai ales la această vreme cînd scoposul și dorința cea mai mare a ocîrmuirii este ca să păzească liniște și pace în țară”. (Arh. st. Iași, Tr. 1763, op. 2012, nr. 74, f. 12, 17—18).

fapt demn de reținut. După cît cunoaștem, pentru prima dată în istoria țării, feudalismul și-a mobilizat toate forțele cu scopul de a-și menține ființa. După toate regulile unei represiuni generale, țara a fost împărțită în sectoare. În fiecare sector, alcătuit dintr-un grup de ținuturi, „operațiile“ erau conduse de un boier care avea în subordine pe ispravnicii respectivi. De asemenea, fiecare ținut a fost împărțit în zone mai mici, care corespundeau ocoalelor, date sub supravegherea altor boieri, care colaborau cu privighetorii, avînd în subordine boieri de rang mai mic. Aceștia din urmă aveau ca sarcină supravegherea unui grup de sate. Ei controlau deopotrivă pe acei — de regulă privilegheți sau maziili — care își exeroitau atribuțiile în cuprinsul unui singur sat.

Ținînd seamă de întinderea țării și de numărul boierilor, este evident că aceștia, în totalitatea lor, în afara acelor care „făcuseră defectiuni“, fiind angajați în mișcarea revoluționară, au fost antrenați în acțiunea de reprimare internă.

Această mobilizare totală a forțelor reacționare, prin ea însăși, vădește iminența pericolului care amenința feudalismul.

Numeroasele ofisuri domnești și circulare ale Departamentului Treburilor din Lăuntru, ulyenicare mișcării din martie 1848, sînt semnificative în această privință.

Ofisul nr. 40 din 30 martie 1848 schițează planul general al acțiunilor care urmau să fie întreprinse pentru asigurarea liniștii interne.

Copia pe care o folosim¹ trasează ca sarcină postelnicului Carp să ia legătura cu ispravnicii ținuturilor Roman, Suceava, Neamț și Bacău și să stabilească, de comun acord, „prin nimerite și înțelepte măsuri“, modul practic de aplicare a dispozițiilor domnești. Necesitatea antrenării boierilor în această acțiune, a acelor „bărbați vrednici și de încredere“, este impusă de „măsurile ce ocîrmuirea au socotit a să lua spre a să depista tot felul de idei nepriincioasă și spre a să ține în dorita stare obșteasca liniște și buna petrecere“.

Măsurile cuprinse în ofis sînt, pe scurt, următoarele :

Satele care sînt proprietatea boierilor implicați în mișcare sau cele arendate de aceștia vor fi supravegheate cu deosebită grijă. Ispravnicii, ei înșiși, vor merge în aceste sate și vor lămuri conducătorii lor sătești, preoți, vornici și paznici, că măsurile inițiate de ocîrmuire au drept scop „a feri pe norod de struncinare și de primejdie vieții la care pasurile nebune a celor tulburători puté ca să-i aducă, pentru a le rămîne fimeile și copiii săraci“. Locuitorii sînt înștiințați că le revine datoria să prindă și să predea autorităților pe boierii implicați în mișcare. Dregătorul, de asemenea, în eventualitatea în care va fi informat de apariția vreunui asemenea boier, va alcătui „de îndată poteră de slujitori și oameni înarmați“, îl va urmări și-l va prinde“.

¹ Arh. st. Iași, Tr. 1312, op. 1483, dos. 1664, Vezi și *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 153—155.

În satele ai căror proprietari au fost implicați în mișcare, de asemenea, vor mai fi rînduiți „doi sau trei oameni de credință“, cu misiunea de a supraveghea continuu, „spre a descoperi orice mișcare sau răspîndiri de vorbe învîtătoare“.

Prin ținuturi, în afara privighetorilor de ocoale, vor mai fi rînduiți pentru fiecare ocol cîte doi-trei boiernași, tot „oameni vrednici și de credință“, cu sarcina „să se poarte tainic prin sate“ pentru a descoperi orice mișcare ce ar urmări răzvrătirea locuitorilor.

Boierului Carp, subliniindu-i-se faptul că „însărcinarea este gîngășă“, i se recomandă, în eventualitatea în care va descoperi „urziri de oareșcare nepriincioasă pasuri sau... mișcări tulburătoare“, să stabilească, împreună cu dregătorii, măsurile pe care le va considera necesare¹.

În ofisurile adresate boierilor din ținuturi, prin care aceștia erau preveniți asupra „neadevăratelor auziri“ răspîndite de elementele revoluționare, domnitorul își exprima încrederea că, cu toții, sînt interesați în păstrarea „rînduiriilor statornicoite“².

Ocîrmuirea a manifestat o grijă deosebită pentru a preveni eventuala înarmare a țăranilor de către acei dintre participanții la mișcarea din martie care reușiseră să fugă. Dregătorii erau înștiințați să pună în vedere tuturor țăranilor „ademeniți“, să „nu alunice în rătăcire, nici să să amăgiască“. În cazul în care nu-și vor vedea liniștiți de munca pămîntului, „vor cădea în pedeapsă neiertată, femeile vor rămîne văduve și copiii săraci“³. Se atrăgea atenția, de asemenea, asupra acelor „invitați de întîmplările Europei“, care, „fără să judece poziția localității acestei țări și

¹ Acest ofis, ca și altele, a fost trimis și boierilor din ținuturi. Vezi și N. Iorga, *Despre revoluția de la 1848 din Moldova*, București, 1938, p. 67, anexa 1. Astfel, la 7 aprilie, prin ofisul circular nr. 61, se dau instrucțiuni comisarilor speciali rînduiți prin ținuturi. Acestora li se recomandă „să se poarte adese prin sate, spre a se descoperi de nu se răspîndesc de niscaiva netrebnicii vorbe învîtătoare printre locuitori, de nu se fac pe unde-va niscaiva împărăcheni și de nu să ademenesc pe oameni la uneltiri necuviincioasă“. Cf. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 78.

Pentru boierii rînduiți în ocoale, vezi Arh. st. Iași, Tr. 1318, op. 1483, nr. 1669, f. 12. (Desemnarea a patru boieri în ocoalele ținutului Roman). Vezi, de asemenea, *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 156. Ofisul domnesc nr. 64, copie adresată postelnicului Ilie Gherghel la 17 aprilie 1848, prin care i se cerea să meargă la ținuturile Neamț, Bacău, Roman și Suceava, deoarece, s-au luat „lăturalnică știință“ că în anumite locuri se adună și se înrolează oameni. Boierul va merge prin sate și, în eventualitatea în care aceste informații corespund realității, va aduna un număr corespunzător de slujitori și plăeși înarmați, „cu care în unire să mergeți spre a sfărîma și împrăștia acele bande disrădăcinînd răul cu desăvîrșire“ etc.

² N. Iorga, *op. cit.*, p. 8. Copia ofisului adresat ispravnicului de Fălcu la 30 martie 1848.

³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 9—10 (Ordinul pentru prinderea lui C. Moruzi, V. Ghica, Gr. Balș și I. Radu, din 3 aprilie 1848). Vezi și circulara Departamentului Trebilor din Lăuntru din 26 aprilie, prin care se cerea urmărirea activității căminarului Ionescu, Ion Poni și a altora. Se recomandă ca, în cazul în care aceștia ar fi descoperiți „înprăștiind voroave sau niscaiva hîrtii în tîrg sau în țară, să-i prindă îndată și să-i trîmîtă la Departament, împreună cu hîrțile ce s-ar găsi la dînșii“. Cf. *Anul 1848 în Principalele Române*, tom. I, p. 351.

politiceasca ei stare, presoară vorbe invitatoare și deșerte, care pot să aducă o nenorocire obștească¹.

Nu trebuie să ne închipuim, așa cum, aparent, s-ar desprinde din documentele oficiale prezentate mai sus, că sarcina boierilor rinduiți prin ținuturi se limita doar la supravegherea și lămurirea țăranilor. Instrucțiunile care precizau atribuțiile acestora prevedeau și măsuri represive directe².

Numeroasele rapoarte ale ispravnicilor vădese graba cu care s-a trecut la executarea practică a măsurilor cuprinse în ofisurile domnești și în circularele Departamentului Trebilor din Lăuntru³. Unii dintre ispravnici cer chiar sporirea numărului de slujitori⁴.

În cadrul măsurilor inițiate pentru asigurarea liniștii interne trebuie să menționăm, printre altele, și instituirea cenzurii⁵, controlul pasagerilor intrați în țară și, în general, al tuturor persoanelor socotite suspecte⁶, precum și întărirea pazei graniței⁷. Ultima măsură era cu atât mai necesară, cu cât revoluțiile din Transilvania și Țara Românească provocaseră serioase motive de îngrijorare ocîrmuirii Moldovei. Pînă la venirea trupelor țariste, care au asigurat, în parte, paza spre Transilvania și Bucovina și chiar după aceea, serviciul era efectuat de țăranii din satele din apropierea graniței. Soluția aceasta — feudală în esență — dictată de lipsa unui număr corespunzător de slujitori, în afară de faptul că nu a fost eficace, a produs

¹ *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 213 (Circulara Departamentului din iunie 1848).

² Astfel, spre exemplu, stolnicul V. Glodeanu, arendașul moșiei Botești-Fălcu, relatînd Isprăvniceii nesupunerea locuitorilor, care nu vor să-și primească locurile de hrană, ci ară pe ale sale „pe unde le tună în cap”, cu intenția de a „scăpa de facerea zilelor pontului și alte îndatoriri”, mărturisește că el, „este împuternicit prin luminatul ofiș domnesc și osăbite porunci a ocîrmuirii ea, prin măsurile executive, cu ajutorul ce mi s-ar da de către Isprăvnicie, să supun pe toți lăcuiitorii aflători prin satele ocolului Crasna a-și face cu îndestulare arături și sămănături”. Arh. st. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 820, f. 41 (Cererea arendașului din 26 aprilie 1848).

³ Cf. *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 43—44, 66—67, 120—121, 152—153, 222 etc.

⁴ *Ibidem*, p. 59 (Isprăvnicia de Botoșani cere să i se mai dea 20 slujitori. Raportul din 4 aprilie 1848). Numărul slujitorilor este completat la începutul anului 1849 cu mazilii și privilegiștii din ținutul Roman. Isprăvniceii de Dorohoi i se comunică, la 20 ianuarie 1849, „să ei din rind mai fruntași, locuitori bătrîni și cinstiți de prin sate”. *Ibidem*, p. 330, 336, 340.

⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. V, p. 303—335, 456—464, tom. VI, p. 131—133 etc.

⁶ Arh. st. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1737, f. 187 (Ordinul Departamentului Trebilor din Lăuntru adresat Isprăvniceii Suceava la 2 martie 1847 cu privire la suspexii în general și la unii polonezi „picați sub prepus de neîncuviințate urmări”). În cursul anului 1848—1849 se exercită un strict control intern la care se solicită și concursul locuitorilor, pentru depistarea celor ce umblă prin țară fără răvașe de călătorie. Mulți dintre aceștia, veniți din Transilvania, sînt predați autorităților austriece. (Cf. Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.054 și Tr. 1333, op. II, 1514, nr. 417 *passim*. și *Anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 143). La 18 aprilie 1849, Departamentul sollicita ispravnicilor să colaboreze cu trupele țariste și „să cerceteze prin ținuturi pentru a descoperi pe eventualii străini veniți din statele evropene, care să răspîndească lucrări răzvrătitoare printre lăcuiitorii țării”. (Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.024, f. 43) etc.

⁷ *Anul revoluționar 1848 în Moldova passim*.

vii nemulțumiri în rindul țăranilor, pentru care prestarea serviciului pe graniță constituia o nouă și grea obligație, alături de toate celelalte¹.

Am notat mai sus faptul că, în perioada care face obiectul atenției noastre, cererilor proprietarilor sau ale locuitorilor, în care erau expuse temeiurile principale ale acutului conflict dintre cele două clase, li se dădea, în general, o soluționare rapidă. Făcînd abstracție de spiritul părținitor, de clasă, în care erau rezolvate conflictele, trebuie să desprindem, totuși, din atitudinea ocîrmuirii, grija de a se asigura liniștea internă. Revizorii și, în general, comisiile de cercetare trimise prin sate, trebuiau să împiedice accesul țăranilor spre reședințele ținutale sau spre capitală. În cursul expunerii, am putut constata că, cu toate piedicile, unii dintre locuitori, în pofida riscurilor, ajungeau să depună plîngerile lor direct ispravnicilor, uneori chiar înaltelor foruri din Iași. În general însă, exodul masiv al țăranilor, așa cum s-a întîmplat, de pildă, în 1846, a fost oprit, ca urmare a asprelor măsuri de constrîngere inițiate².

În acțiunile de pacificare internă, ocîrmuirea, în afară de represiune, a utilizat și alte mijloace. În multe cazuri particulare, spre a evita extinderea nemulțumirilor țărănești, au fost făcute concesii, satisfăcîndu-se, în parte, unele din revendicările locuitorilor. Tot ca o concesie, de asemenea, trebuie considerat și ofișul nr. 70 pe care domnitorul îl adresează Sfatului ocîrmuitor, la 26 iulie 1848. Analiza celor 28 de puncte ale documentului duce la încheierea că domnul venise în întîmpinarea multora din dezideratele „petiției-proclamație”³.

Limitîndu-se în cadrul prevederilor regulamentare, așa cum se precizează, fără echivoc, în primul punct, ofișul urmărea înlăturarea abuzurilor și instituirea unui regim de strictă responsabilitate în activitatea funcționarilor publici. Este de prisos să mai stăruim asupra faptului că un asemenea regim, în cadrul sistemului feudal, era imposibil de realizat. Punctele 10—13 aveau în vedere, în mod special, pe țărani, cărora urmau să li se garanteze toate așa-numitele avantaje prevăzute de Regulament. Ocîrmuirea își propunea să asigure drepturile acestora în raport cu cele ale proprietarilor și să vegheze la repartizarea proporțională a dărilor și a celorlalte obligații ce reveneau statului. Se manifesta o grijă egală și pentru păstrarea proprietății razeșesti în conformitate cu prevederile Sobornicescului hrisov.

Concomitent cu acțiunile menționate mai sus, a fost desfășurată o vastă campanie de diversione internă. Cultivînd aversiunea firească a țăranilor față de boieri, ocîrmuirea a înfățișat mișcarea din martie ca fiind

¹ La 7 septembrie 1848, comandantul graniței Transilvaniei raporta că locuitorii repartizați pentru pază „mai toți sînt neîndepliniți în uniformă...” (Arh. st. Iași, Tr. 1710, op. 1942, nr. 430, f. 150).

² Locuitorii satului Cornii Unguri-Fălcu se plîng, la 3 septembrie 1849, că, încă din 1847, dregătorul ținutului i-a supus la crunte represalii. Deși în urma plîngerilor lor și a constatărilor făcute de comisi dregătorul a fost înlăturat, plîngerile lor nu au fost satisfăcute. Ei nu au mai putut interveni, „neputînd alerga din pricina răzvrătirilor întîmplate în țară”. Arh. st. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.753, f. 2.

³ „Buletin foae oficială”, anul XII, nr. 60, 29 iulie 1860 și Arh. st. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 460.

izvorită din țelurile egoiste ale acestora, din interesele lor particulare. Deși arma avea două tăișuri, deoarece avensiunea maselor nu era îndreptată numai împotriva anumiților boieri, ci împotriva clasei boierești în totalitatea ei, ea a fost întrebuintată *in extremis*, cu scopul de a se evita antrenarea maselor la revoluție, eludându-se, în mod demagogic, cauzele obiective care întrețineau atmosfera de revoltă.

În acest sens trebuie înțelese, atât proclamațiile domnitorului, în care erau atacați cu violență oamenii din martie, precum și numeroasele broșuri și articole scrise în același spirit. Unii observatori contemporani confirmă, de altfel, acest lucru¹. Sarcina aceasta era îndeplinită, în egală măsură, atât de dregători, oît și de ceilalți boieri însărcinați cu supravegherea satelor.

Astfel, dregătorul ținutului Tutova, de pildă, raporta Departamentului Trebilor din Lăuntru, în urma ordinului acestuia de a cerceta situația din satele Obîrșeni, Dealu Mare și Banca, ai căror locuitori se zvonea că sînt îndemnați la revoltă și înarmați, că a adunat pe oameni, cărora „li s-au tălmăcit, cu chip înțălegător, ca să se ferească de orice ademenire din partea oricărui clas, *că toate aceste ademeniri ascund numai un scop viclean pentru interesul particularnic numai invitațiilor...*”².

Ruptura dintre elementele revoluționare și mase s-a produs însă, nu datorită acestor acțiuni. Ocîrmuirea a stăruit asupra unui fapt pe care masele l-au înțeles din capul locului. Dacă Mihail Sturza putea să „raporteze” Porții că a întreprins toate măsurile necesare pentru a împiedica propagarea revoluției și, înăbușind mișcarea din martie, a asigurat securitatea și liniștea în Moldova³, meritul nu-i revine exclusiv lui și nici măsurilor întreprinse în acest scop.

În țară exista o situație revoluționară, viu ilustrată de întregul material pe care l-am utilizat pînă aici. Masele aveau nevoie de un conducător și de un program care să formuleze precis revendicările lor.

Particularitățile specifice ale mișcării revoluționare din martie, imprimate de apartenența de clasă și interesele participanților la mișcare, precum și de alte considerente asupra cărora nu este locul să stăruim aici, au exclus, din capul locului, putința participării maselor.

Lipsite de conducător și de program, masele și-au consumat steril și izolat potența revoluționară. Dacă eforturile combinate ale reacțiunii interne și externe au înlăturat puțința desfășurării unor mișcări mai largi, ele n-au putut înăbuși spiritul general de revoltă, rezultat al unor condiții de ordin obiectiv, expresie puternică a orizei generale în care se zbătea regimul feudal. În ultimă instanță, epoca de prefaceri de după 1848 este un rezultat direct al luptei maselor, care a continuat, cu vigoare, în noua etapă istorică.

¹ Vezi de pildă, Thions către Bastide, 30 iulie 1848, în *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. III, p. 81—82 (Acesta nota că scopul broșurilor inspirate de domnitor este de a separa poporul de boieri).

² *Ibidem*, tom. I, p. 356—357 (Raportul din 29 aprilie 1848. Sublinierea este a noastră — G. P.).

³ *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, p. 177—179.

A N E X A

Denumirea satelor în care au avut loc nesus-punerii și răzvrățiri.	Tinutul	Dosarul
1846		
Dagița	Roman	Tr. 1312, op. 1483, nr. 1780
Negrești	„	<i>Ibidem</i> , nr. 758, f. 37—38
Cotul Grosului	„	<i>Ibidem</i> , f. 86
Volintirești	„	<i>Ibidem</i> , f. 31
Cotul Vameșului	„	<i>Ibidem</i> , f. 36
Cordunul	„	<i>Ibidem</i> , f. 33—35
Movila Ruptă	Botoșani	Tr. 1333, op. 1514, nr. 381, f. 23—24
Orășani	„	<i>Ibidem</i> , f. 12—14
Mănăstirea Doamnei	„	<i>Ibidem</i> , f. 59
Unsa	„	<i>Ibidem</i> , f. 35—36
Zăicești	„	<i>Ibidem</i> , f. 25, 38
Teișoara	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 319, f. 478
Tg. Burdujeni	„	<i>Ibidem</i> , f. 326
Odaia Broșteni	„	<i>Ibidem</i> , f. 56—57
Răuseni	„	<i>Ibidem</i> , f. 312—314
Todireni	„	<i>Ibidem</i> , f. 29—32
Șoldănești	„	<i>Ibidem</i> , f. 369
Probota	Suceava	Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 353, 354
Heci	„	<i>Ibidem</i> , dosar br. 1617

1847

Tătăruși	Suceava	Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 172
Rotopănești	„	<i>Ibidem</i> , f. 153
Dumbrăvița de Sus	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1885
Heci	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1617
Săveni	Dorohoi	Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.259
Hănești	„	<i>Ibidem</i>
Movila Ruptă	Botoșani	Tr. 1764, op. 2013, nr. 2285, f. 127
		Tr. 1710, op. 1942, nr. 353, f. 50
Târpești	Neamț	Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.385
Bătrînești	Roman	Tr. 1312, op. 1483, nr. 767, f. 30
Bozieni	„	<i>Ibidem</i> , f. 23—26
Tâlpălăi	„	Tr. 1772, op. 2020, nr. 11.109
Mărgineni	Bacău	Tr. 1318, op. XV, 1491, nr. 4
Corni	Fălciu	Tr. 1772, op. 2020, nr. 11.971

Denumirea satelor în care au avut loc nesupuneri și răzvrățiri.	Ținutul	Dosarul
1847		
Boțăști	Fălciu	Tr. 1339, op. 1521, nr. 820 și Tr. 1772, op. 2020, nr. 44.184
Gușăjii	"	Tr. 1339, op. 1521, nr. 1087, f. 47
Plotonești	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1461, f. 418—420
Pogonești	Tutova	Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.090
Urlești	Covurlui	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 12.176

1848

Pîrîul Pîntîi	Suceava	fr. 1615, op. 1848, nr. 1806
Baia	"	Tr. 1763, op. 2012, nr. 74
Corni	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 67
Heci	"	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.173 Tr. 1352, op. 1535, nr. 173, f. 22—36
Tătăruși	"	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.471
Horodiște	Dorohoi	Tr. 1352, op. 1535, nr. 221, f. 14—18
Zahoreni Dabîjocai	"	<i>Ibidem</i>
Slobozia	"	Tr. 1710, op. 1942, nr. 454
Corni	Botoșani	Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.587
Zlătunoaia	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.584
Bozieni	Neamț	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.344
Ruginoasa	"	<i>Ibidem</i>
Cuciulați	Roman	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.942 și Tr. 1312, op. 1483, m. 771, f. 15
Davidu	"	Tr. 1312, op. 1483, nr. 1122
Crivești	"	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.623
Hirlești	"	Tr. 1312, op. 1483, nr. 771, f. 7
Oniceni	"	Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.818
Zlătari	Bacău	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 12.826
Pătrășcani	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.699
Borzești	"	<i>Ibidem</i>
Odobești	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.944 și Tr. 1318, op. XVI, 1491, nr. 49
Luceni	Iași	Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.681
Băcăloaia	"	<i>Ibidem</i>
Mînjăști	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 15.139
Mironeasa	"	<i>Ibidem</i>
Mînzăteștii Vechi	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.307
Bucium	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.439

Denumirea satelor în care au avut loc nășpunerii și răzvrătiri.	Ținutul	Dosarul

1848

Cotnari	Iași	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.650
Glodeni	Vaslui	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 12.650
Suhulețul	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.515
Scheia	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 15.254, f. 100—101
Laza	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.628
Pribești	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.275 și Tr. 1352, op. 1535, ms. 512, f. 5—7
Tufești	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.047
Ghermănești	Fălciu	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.929
Spircoeni	„	Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 323—341 și dosar nr. 152, f. 152—153, 167—169
Rînceni	„	<i>Ibidem</i>
Bazga	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1374, f. 3, 5
Șchiopeni	„	<i>Ibidem</i> , f. 150—151
Roșiești	„	<i>Ibidem</i> , f. 153
Siminești	„	<i>Ibidem</i> , f. 34—35
Scoposeni	„	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.622
Bohotin	„	Tr. 1588, op. 1818, nr. 1374, f. 342
Vicoleni	„	<i>Ibidem</i> , f. 23
Mălăești	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1369, f. 272
Cozin	„	Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.276, și Tr. 1339, op. 1521, nr. 836
Torcești	Tecuci	Tr. 1772, op. 2020, nr. 13.988
Blăjari	„	<i>Ibidem</i>
Bucești	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.210
Dragomirești	Tutova	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 14.096
Ghermănești	„	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 13.952
Chirilești	Covurlui	Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.260
Regojani	„	<i>Ibidem</i>
Foltești	„	Documente, Pachet 25/35
Sascut	Putna	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.142

1849

Boroaia	Suceava	Tr. 1352, op. 1535, nr. 173, f. 37—42
Bogdănești	„	<i>Ibidem</i>
Copalău	Botoșani	Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.363
Flămânzi	„	<i>Ibidem</i>
Mărăști	Neamț	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 16.721

Denumirea satelor în care au avut loc nesupuneri și răzvrătirii.	Dosarul	Tinutul
1849		
Crăcăoani	Neamț	<i>Ibidem</i> , dosar. nr. 16.381
Cracăul Negru	"	<i>Ibidem</i>
Mădei	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 16.947
Borca	"	<i>Ibidem</i>
Giulești	Roman	Tr. 1312, op. 1483, nr. 73
Botești	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 771 și Tr. 1772, op. 2020, br. 16.387
Blăgești	Bacău	Tr. 1772, op. 2020, nr. 44.370
Hodora	Iași	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 16.487
Comarna de Jos	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 15.846
Berezeni	Fălciu	Tr. 1339, op. 1521, nr. 841
Cioricești	"	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 1253 și Tr. 1772, op. 2020, nr. 15.587
Vicoleni	"	Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.628
Plopana	Tutova	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 15.688
Țigănești	Tecuci	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 16.582
Pufești	Putna	<i>Ibidem</i> , dosar nr. 16.659
Giorăști	"	<i>Ibidem</i>
Ioneasa	"	Tr. 1763, op. 2012, nr. 1593, f. 321